

קטע של מילון-תזאורוס עברי-ערבי ללשון המשנה מן המאה ה-14 (או ה-15) שמחברו אנונימי¹ מאת הדסה שי

תיאור כתבי-יד ירושלים 8⁰4293 במחלקה לכתבי-יד בספרייה הלאומית
בירושלים

9 דפים של מילון עברי-ערבי, כתובים משני הצדדים בכתיבה תימנית, מן המאה ה-14 (או ה-15). הכתב ברור בדרך כלל, אלא שהדף הראשון קרוע בכמה מקומות, וניסיתי להשלים את החסר עד כמה שאפשר. הדפים חתוכים בקצותיהם. בכל עמוד 22 שורות, ואורכן הממוצע כ-13 ס"מ. יש מלים עבריות אחדות המנוקדות ניקוד מלא, על-פי-ירוב בניקוד טברני, ורק שתי מלים בניקוד בבלי. המלים הערביות המנוקדות ניקודן חלקי, גם בסימני ניקוד ערבי וגם בסימני ניקוד בבלי².

תיאור המילון

לפנינו קטע של מילון למונחים מן המשנה; הביאורים בערבית הובאו בדרך כלל מתוך פירוש המשנה לרמב"ם. המילון נחלק לחלקים, לכל הפחות לחמישה חלקים; בכל חלק עשרים ושניים פרקים, לכל אות פרק. הערכים, שהם מלה עברית או צירוף של מלים, הוכנסו בתוך כל פרק עפ"י האות הראשונה שלהם, וכל המבקש למצוא מונח בתוך הפרק נאלץ לקרוא את כולו. יש מילונים ערביים שערכיהם סודרו עפ"י האות הראשונה בלבד, אף שרובם סודרו עפ"י כל אותיותיהם או שורשיהם; בדרך כלל לא היו המילונים כוללים אלא מונוגרפיות (ויוצא מן הכלל רק כתאב אלג'ים). כל חלק יוחד לשמות מתחום מסוים, כגון בעלי-חיים, צמחים, מלבושים, מאכלים ועוד³. במילון פאיק של אלזמכשרי סודרו הערכים עפ"י האות הראשונה והשנייה⁴, וכך נהג רב סעדיה גאון בספר האגרון⁵; סדר הא"ב של האות הראשונה והשנייה נשמר, לא כן בשאר האותיות. גם המילון שלפנינו מסודר עפ"י האות הראשונה בלבד, ואף הוא, כל חלק ממנו, הוא מונוגרפיה.

1. על המילון וטיבו ר' ה' שי, מימד חדש למילונות העברית בימי הביניים, לשוננו מד, עמ' 202-218.
2. על הניקוד במילון ר' שם, עמ' 211-212.
3. ל' קופף, מחקרים במילונאות ערבית ועברית, ירושלים תשל"ו, עמ' קלד.
4. ל' קופף (ר' הע' 3 לעיל), קכו-קכח.
5. האגרון לרב סעדיה גאון, מהד' ג' אלוני, הוצ' האקדמיה ללשון העברית, ירושלים תשכ"ט, עמ' 44-43.

בקטע המילון שלפנינו נותר סופו של החלק השלישי (מן פונדקית ועד תבוסה): כפי הנראה הובאו בו מונחים בעיקר מתחום הגיאוגרפיה: סוגי אדמה ומבניה, חומרי בנייה, וגם דונג ושעווה. החלק הרביעי נאספו בו "שמות תואר לאדם, המגדירים את מקצועו או תכונה אופיינית לו", כפי שהגדיר המחבר את תחומו של החלק הזה בראשו. למעשה, יש בו גם שמות שהם איברי גוף, (כגון אנטיפי), חומרי עבודה (כגון זימא של צבעים), וגם שמות מתחומים אחרים, כמו נוטריקון, סמפון, פולמוס, כלומר מלים קשות, לועזיות, שראה המחבר צורך לבארן (החלק הרביעי פותח באסתניס ומסיים בתימוז). החלק החמישי יוחד למלבושים וכלים, גדולים וקטנים: גם בית הבד, וגם איזמל ובטנון, אבל גם גרוטאות (מן אסדה עד טרבול, ושם נקטע). אפשר שהיו במילון חלקים רבים, וכל חלק היה קטן, דוגמת החלקים ששרדו, והובאו בו רק מלים קשות באותו תחום, מהן מלים שאולות, שלדעת המחבר היה צורך לבארן ולהגדירן.

רשימת הקיצורים

המשנה – משנה עם פירוש הרמב"ם, מקור ותרגום, בתרגומו של י" קאפת, ירושלים תשכ"ג.

פהמ"ש – כנ"ל, אלא אם צוין מקור אחר.
אלמרשד אלכאפי – מהד' טולידאנו: עם תרגום עברי, ברוך טולידאנו, (א-כ), תל-אביב תשכ"א.

ה' שי, דיסרטציה: חלק א: מבוא; חלק ב: המילון ותרגומו (ל-ש); חלק ג: הערות ופירושים – ירושלים תשל"ה.

I. Friedlaender, Arabisch-Deutsches Lexicon zum Sprachgebrauch – des Maimonides, Frankfurt a.M. 1902

E. Dozy, Supplément aux Dictionnaires Arabes, Leyde-Paris 1967³.

E. Fagnan, Additions aux Dictionnaires Arabes, Alger 1923.

H. Wehr, Arabic-English Dictionary, Edited by J.M. Cowan, – Wehr New-York 1976³.

איילון-שנער – מילון ערבי-עברי ללשון הערבית החדשה, מאת דוד איילון ופסח שנער, ירושלים תשכ"ח⁵.

הטקסט

[פ אלכאב אלתאלת]

ואלסאכנה פיה תסמי פונדקית. פרור באדיה אלקריה, תרג' מגרשות פרורייא. פצים אנצאף אלאגור. פס ואלגמע פסין [כ]דוד אלבנא. פרעות אלאחגאר ואלאעואד אלכארגה מן אלחיטאן, משתק מן גדל פרע. ואמא סככות פהי אלאשגאר אלמצלה עלי אלארץ, והכדי קאלו פרעות אלו אבנים היוצאין מן הגדר. ס[ככות אילן ה]מיסך בנופו של הארץ. פלטורין קצר. פרח יסמ[א כל שי בא]רז ויסמא כדלך אלשי אלנאתי מן אלחיטאן ו[אל]אעמדה ענד אלנקש [פר]ח שושן. פרדסקין הי אלטיקאן אלתי תכון מחפורה פי נפס חיטאן אלביות שבה כזאנה סגירה. פרן הו שביה כסילקי אלמתקדמה אלדכר ולה שני פתחים מכוונים זה כנגד זה. פרוזדור אלהליו. פיל[ו]מה גב אלמא.

קטע של מילון עברי-ערבי מן המאה הי"ד

חרף אלצאד

צבור כדים. קאל שימו אותם שני צבורים. צריף אלכ[צר] וגמעה צריפין והו נוע מן אלכים לאנה מכנסו] לעלהא מנסובה אלי אלשי אלתי תעמל מנה והי חצר מן ברדי תסמ[א] צריפא ופי אלתלמוד: צריפא דאורבני. צוק אסם אלגבל אלמרתפ[ע]. צוור של קורות וקד יקרא צבר הו אכדאס אל[כשב].

חרף אלקיף

קפנדריה הוא אלדי ידכל מן באב ויכרג מן באב אכר מקאבלה והי לפצה מרכבה אדמקיפנא בהא אי[עו]ל ואדרי בהא. קו[וז]ות אדמה מדר מן אלתראב. קרחת רקע[ה] מרבעה מן לארץ מזרועה. קמפון [מידאן] אלחרב. קימוניא מלח קלקלי. קמוס אלזאג. קלקנתום אל[קלקנת והו] נוע מן אלזאג. קרפיף מוצע מן לארץ מחייט בחואי[ט]. קיטון [אלמרקד אלדי ינאם] פיה פי איאם אלציף. תרג [קיץ] קיטא. קטפרס הוא אל[מוצ]ע אלגיר מצווב [אעני] אלסטח אלגיר מואזי לסטח לארץ אלא טרפ[ה] אל[ואחד מרתפע ואלאכר מנכפץ שבה ולאקה.

חרף אלרא

רמץ אלרמא[ד] אלסכן. רקק מים מגרא מא. רובד דכאן והי אל[מצטבה]. רעדות עידאן מתצלה אהצאל צעיף ולדלך סמית רע[ר]ות [לאר]תעאדהא אדא חרכת.

חרף אלשין

שלהין הי [אל]ארץ אלעטשה, תרג עיף ויגע משלהי ולאיי. שלולית סאקיה מא תמתד מנהא אדרע ליסקא בהא מואצע אכר והכדי קאלו אמת המים המחלקת שלל לחברותיה. שמירה מוצע מרתפע יגלס פיה אלחראס ללכרום. שובך ו[אל]גמע שובכין אי אבראג אלחמאם. שקיפין אלעטפאת אלכארגה מן אלמבאני ואלכשוב ואלגבאל ונחואה, תרג פעפי הסלעים שקיפי כיפיא. והו מן מעני אלברוו ו[אל]כרוג מן נשקה נשקה בעד החלון. שננים [ג]מע שן סלע והו טרף אלגבל אלחאד. שונית הוא אלמוצע אלדי ימתד [אליה] אלבחר ע[נ]ד אלמלא והו קו כל שהים עולה בזעפו. שוקת מוצע מ[ק]ער יגתמע פי[ה] אל[מא]. שעה אלקיר, ויקאל אלשמע. פטרה פי פ[ר]ק במה מדליקין אלשמע.

חרף אלתא

תלם שקוק אל[אר]ץ והי עבראנייה, תלמיה רוח. תורף הו אל[מ]וצע אלהגין אלדי תסרע אליה אלפאת. תבוסה אלמצרבה והו אלמוצע [אלדי תצ]רב פיה אלמיית מן קו מתבוססת בדמ[י]ך.

[אלבא]ב אלראבע

פי אלסאם אללאחקה באלאנסאן מן קבל צנעתה או מן גהה אעראצה וסאיר מא יכתץ בה.

חרף אלאלף

אפתנים הו אלשכץ אלמברוד אלגסם משתק מן צנה ואן כאן כפמד לאנהמי יתבדלאן. ארים וקד יכתב ערים אסם אלשריד פי כדמה לארץ ופלאחתהא כאצה ולה נציב פי גלה לארץ.

אָכַר אֶלְאָכָר. אוֹרָה אֶסְם גָּמַע אֶלְתִּין, קָאל וְאוֹרָה כָּל עוֹבְרֵי דֶרֶךְ. אַנְדֶּרְגִּינְס הוּ אֶלְדִּי יִכּוֹן לֵה אֶלְאֵת אֶלְתַּנְאֶסֶל אֶלְמוֹגְוֹדָה לֶאֱלֶרְגָּאל וְאֶלְנֶסָא מַעָא וְתַסְמִיָּה אֶלְעֶרְב אֶלְכְּנַתִּי. אַנְטִיפִי אֶלְגִּבִּין. אֶפְקֻטִּיזִין הִי לִפְצָה מְרֻכְבָּה אֶפִּיק טוּי זֶוּן אֶכְרָג אֶלְטִבִּיךְ מִן אֶלְגִּדִּי יַעֲנִי קִי אֶלְטַעָאם וְאֶכְרָגָה מִן אֶלְמַעְדָּה. אֶפְטוֹרְפּוֹס וְכִיל אֶלְאִיתָאָם. אַמְתֵּלָא הוּ עֵטָא אֶלְעֵלָה לֶאֱלֶכְלָאָם. אֶכְסֶרָה הוּ אַעֲטָא שִׁי גִזָּאָף. אֶכְסֶנִּיא אֶלְאֶצִּיאָף. אֶצְטֶדִין אֶלְאֶשְׁכָּאָף אֶלְמַתַּעָאנְדִין. אַנְגֶּרִיָּה הִי סְכָרָה אֶלְסֶלְטָאָן. אוֹרִירִין אֶלְחַמְמִיין.

חֶרֶף אֶלְבָּא

בוֹצֵר אֶסְם קָאטֶף אֶלְעֶנְב. בִּיֵר אֶסְם אֶלְדִּי יֶסְקִי אֶלְנָאֶס אֶלְמָא מִן אֶלְבִּיר בֶּאֱלֶאגְרָה. בְּלִין אֶלְחַמְמִי. בּוֹלְמוֹס הוּ נוֹע מִן אֶלְצֶרַע יַחְדָּת מִן לְדַע פֶּם אֶלְמַעְדָּה פֶּאזָא אֶכְל פֶּתֶר עֵנָה וְאֶפְתֶּרַע חֶאֱלָה וְ[תִזוּל] אֶלְצֶלְמָה עֵן עִינִיָּה. בְּלוֹרִית הוּ אֶלְשַׁעֲר אֶלְדִּי יֶתֶרְךְ פִּי וְסַט אֶלְרָאֶס וְיַחְלַק גְּמִיע גְּהֶאֱתָה. בַּעַל גִּבְר. וְקֵד יֶקְרָא גִבְר עֵלִי זֶנָה גִבְל וְהוּ אֶלְדִּי יִכּוֹן אֶחְלִילָה טוּיל גִּדָּא אֶלִּי אֵן יֶצֶל רֶכְבַּתָּה. [ב]לֶשֶׁת אֶלְגִּישׁ אֶלְדִּי יֶדְכָּל אֶלְמִדִּינָה לִינְהֶבֶהָ וְלְדֹלְךְ יֶסְ[י]מִן אֶלְמַפְתִּישִׁין בְּלֶשִׁין, תֶּרְגוּם וְיַחְפֶּשׁ וְבִלֶּשׁ.

חֶרֶף אֶלְגִּים

גִּזְבֵּר אֶלְוִכִיל. גֶּרְדִּי אֶלְחֶאֶיךְ. גִּנֵּן אֶלְבֶּסְתָּאנִי. גִּדְלַת אֶלְצֶפָּאָרָה אֶלְדִּי תֶצְפֵּר שַׁעֲר אֶלְרָאֶס. גִּיפּוֹ חִית יֶקוֹל חֶמִיּוּ וְגִיפּוֹ חֶמִיּוּ אֵב זֶוּגְתָה וְגִיפּוֹ זֶוּג אֶכְתֵּהָ וְהוּ מִפְרֵד גִּיפּ. גִּיחֹר אֶלְשַׁכְּךְ אֶלְאֶחְמֶר אֶלְלוֹן. גּוֹסֶס אֶלְמַחְצֶרְג. גֶּרַע אֶלְפֶּצָאָד. גֶּרְמִנִּי אֶסְם אֶלְשַׁכְּךְ אֶלְשֶׁדִּיד אֶלְבִּיאָךְ מִנְסוּב אֶלִּי עֶצֶם אֶלְדִּי אֶסְמָה גֶּרְמָא. גֶּרְגֵּן אֶלְנֶהִים פִּי אֶלְאֶכָּל, מִן גֶּרְגֵּת וְהִי אֶלְחֶנְגֶּרָה. תֶּרְגֵּ כָּל חִיִּיתִי זֶוּלְלָה אֶרִי חִיִּיתִי גֶּרְגֵּרִנִּיתָא.

חֶרֶף אֶלְדָּאל

דָּק אֶלְאֶתֶר אֶלְדִּי יִכּוֹן פִּי אֶלְעִין. דֶּרְקוֹן תַּעֲמֵל צוֹרָה שַׁכְּךְ לֵה אֶגְנַחָה וְפֶלוֹס כְּתִירָה פִּי צֶהֱרָה בִּין אֶגְנַחְתָּה כְּפֶלוֹס אֶלְסַמְךְ וְהִזָּה אֶלְצוֹרָה תִּנְסַב לְגוֹזוֹרָה אֶלְקֶמֶר. וְאֶמָּא אֶפְרוּדִיטִי פְהוּ אֶסְם כּוֹכַב אֶלְזוֹרָה וְהַכְּדִי יֶכְתְּבוּ פִּי כְּתַב אֶלְטֶלְאֶסֶם אֶפְרוּדִיטָא. דִּיאִיתִיקִי לִפְצָה מְרֻכְבָּה דָּא תְּהִי לְמַקָּם וְלִקְנוֹת וְהִי מִתְנַת שְׂכִיב מֶרַע אֶלְאֶכִּירָה וְכָל מִתְנָה יַעֲמַד עֲלֶיהָ.

חֶרֶף אֶלְזָאי

זִימָא שֶׁל צִבְעִים נִקִיע אֶלְנֶכָּאל יֶצְרָפָה צִבְאָנִי אֶלְלֶךְ פִּי אֶלְצִבְאָג. זֶקִיקִים אֶלְדִּי יַעֲמִלוֹן אֶלְזֶקָאָק.

חֶרֶף אֶלְחָא

חֹזְכֵּךְ הוּ אֶלְדִּי יֶכְתְּרִי אֶלְאֶרְךְ בְּגִז מַעֲלוֹם מִן אֶלְתֶּמָּאָר, וְאֶלְדִּי יֶכְתְּרִי בֶּאֱלֶדְרָאָהֶם שׁוֹכֵר. חִיִּיט אֶלְכִּיאָט. חוֹלֶשׁ אֶלְמַסָּאָהֶם מִן קוֹ חוֹלֶשׁ עַל גּוּיִם, וְסָמִית אֶלְאֶסָּהֶם לְדֹלְךְ חֶלְשִׁים עַל בֶּשֶׂר הַקֶּדְשִׁים. חֶשָׂאִי אֶלְסֵר וְאֶלְכַפְ[י]. חוֹפֶף יַחַךְ לָאֵן אֶסְם אֶלְחַךְ בֶּאֱלִיד חֶפִּיפָּה. חוֹטֵט אֶלְדִּי יַחְפֵּר. [ח]נִיכָה אֶלְלֶקֶב. חֶכְמָה אֶלְקָאֶבְלָה. חֶלְזוֹן חִית קָאל הִיָּה בַּעֲיֵנו חֶלְזוֹן נַחֶשׁ וְעִינֵב חֶלְזוֹן נַחֶשׁ הֵמָּא אֶסְמָאֵן מִתְ[רדפ] אֵן לְמַעֲנִי וְאֶחָד וְהוּ אֶלְלַחֶם אֶלְדִּי יֶכְרָג פִּי אֶלְעִין וְיַמְתֵּד חֲתִי יֶסְתֵּר שִׁיאָ מִן סוּאָד אֶלְעִין וְאֶסְמָה אֶלְמַשְׁהוֹר עֵנָד אֶאֱלְטֶבָּא אֶלְצֶפֶרָה. הֶרְוֶר[ר] עֵדָם אֶלְ[אב]צָאָר מִן סִיָּה אֶלְעֶצֶב. חֶרְגוֹז אֶלְעֶצֶעֶץ יֶקְרָא אֶכּוּז וְיֶקְרָא אֶיֶצָא עֶכּוּז וְדֹלְךְ חִית יֶקוֹל מוֹשִׁיבִין אוֹתוֹ עַל חֶרְגוֹזוֹ. חֶרוּם אֶלְאֶפְטָס. חֶצֶן אֶלְקֶבֶצָה וּמְנָה קִיל חֶצֶנִי פֶשֶׁתוֹן יַעֲנִי קֶבֶץ אֶלְכְּתָאָן.

קטע של מילון עברי-ערבי מן המאה הי"ד

חרף אלטא

טפח אלקבצה ומנה קיל מטפחין והו אלתספיק באלמסאנק. טבור אלמתלתמס והו אלסרה. טומטום אלממסוח לא יבין הל הו זכר או אנתי.

חרף אליא

יוצר אלפכראני קאל זארד אל בית היוצר. ירוקה אסם אלירקאן.

חרף אלכאף

כוכם אלקצאר. כתית אלגרת. כנכול אלצדג. כתם למעה אדם אלדי תוגד פי אלחוב. כילון מאכוד מן אכלא והו קו דדאמי רישיה לאכלא. ואכלא הי אניה להא סאק מסתטיל יגרף בהא אלשראב מן אלכואבי ומעני הדי אלתשביה אן יכון וסט ראסה נאתי מרתפע אלי פוק. כסול הו כל שאחת מירכתיו גבוהה מחברתה משתק מן כסלים והי אלאחשא. כיפיה אלשכץ אלטויל גדא. כתן אלדי ינפץ אלכתאן. תרג פשתה כתנא. כתף אלחמאל.

חרף אללאם

לוסטום ואלגמע לסטים הם אללצוץ קטאע אלטרק. לבלר אלכאתב. לפתם אלדי יכון ראסה עלי ענקה כראס אללפתה עלי ורקהא משתק מן לפת. לימו אלדי יכון שער גפונה כתיר והו קו דנפישו זיפיה זיפים הי אלהדב אעני הדב אלעין. לוקן אלשכץ אלשדיד אלביאץ והדי אלאסם ומא ישאבהה ליס הו אסם אללון לכנה אסם לאלשכץ אלדי יכון פיה הדי אללון. לגיונות אלעסאכר. לפלוף שבעין ארמץ אלדי יגתמע פי אלאגפאן.

חרף אלמים

מוסק אלדי ינפץ אלזיתון. מעזק הו אלדי יוטי אלארץ וינקי וגההא והי באלערבייה אלתעזוק איצא. מוכסין אלמכאסין. מנפול הו אלדי ישתרי אלכבוז מן כבאזין כתיר וביע. מרפק הו אלמפצל אלדי יסמי באלערבייה מרפק איצא. מומחה מזוכא יעני קד אמתחן ואכתבר ווגד גליל פי אלעלם. מדקדק אלדי יפרק אלאכיאת בידה פי חאל אלנסג. מעמר הו אלדי יכדס אלקבצאת אלמחצודה בעצהא עלי בעץ. מרקד הו אלדי יגרבל אלדקיק. מנפץ אלדי ינפץ אלצוף באלקציב. מוסך אלדי ימד אלקיאס והי אלתסדיה. מכרכב אלסיקל לאן אסם אלסקאלה כרכב והו קולה כל שעתיד לשוף לכרכב ודלך כמה יפעל באלחדיד אלדי יסקל בעד אלגרת. מקבן אלדי יכון ראסה מטרקיא אעני אן יכון מקדס ראסה כארג עלי וגהה ויסמיה אלגמהור אלקבי והו משתק מן מקבות. משועבן אלדי יכון כיס אלאנתיון מנה טויל גדא אלי אן יבלג אלי רכבתה. מורסא אלדמל ונחוח. מנכש אלדי יחפר פי אצול אלנבאת. מקרסם אלדי יקרץ אלכצר ויקטע מנהא מא וגד פוק אלארץ. מזרד אלדי יקטע קצבאן אלאשגאר.

חרף אלנון

נמושות אלשיוך. נחתום אלככאז. ננס אלשכץ אלקציר. נכפה אסם אלמצרוע וסמי כולך לאנקלאבה בגיר אכתיארה ענד אלצרע. נצל הו אלצדיד אלדי יסיל מן אלמיית אדא תעפון אללחם נועי אללעאב. נוטריקון הו [אן] יכתב חרפא ואחדא מן אוול אלכלמה יפהם מנה גמלתהא מתל אן יכתב ק וינקט עליה פיוכן אשארה ען קרבן.

חרף אלסמך

פרבן אלשכץ אללגוג. תרג וימאן וסריב. סורק מֶשָׁאט אלצוף. סיטון בִּיאַע אלחבוב ואלפואכה ואלמאייעאת והו אלדי יקסם אלסלע עלי אצחאב אלחואנית. ספן אלמלאח. ספר אלמזיין. סיט אלפתר והו מא בין אלאבהאם ואלסבֶּאבה אדא פתח מא בינהמא בקוֹוה. סיקרקין הם אלאקואם אלמצאיקין לאלנאס פי אמלאכהם וימלכון אלארצי קהרא בגיר אסתחקאק. סוֹתַת הו אלדי ינגר אלחגר ויעֶדְלֶהא וימֶלְסֶהא. סחוסין אלגצאריף. סגן וזיר. סירוגין תקאטיע. ספפוף הו נתף אלשער אד קאל פי אלנויר: או שפספף כל שהוא משערו. סָכַל אלחמאל. כשל כח הסבל ולדלך סמיית אלתחף ואלהדאיא סבלונות לכונהא תחמל. סוגרום וקד יקרא זונרום מענהא דו אלאכְתֶּלֶאף פי שיין חֶקֶהמא אן יכונאן מתסאויאן מתל אלעינין ואלאדנין ונחזהמא, והו אלדי ליס אעצאיה מתנאסכה. סמפון כלאם מכתוב פי ורקה מע גמלה אלותאיק יעמל בתלך אלותאיק מא תצֶמְנֶתַה תלך אלורקה אלמכתובה. סמיונות עלאמאת מתל מא יכתב אלנאס אַ עבארה ען ואחד וַב עבארה ען אתנין. סרסור אלדלאל. סירה הי חאשיה אלמלתחם לאן טבקאת אלעין תעֶם גמיע אלעין ותחוייהא אלי אלמלתחם פאנה דאיר עלי אלטבקה אלקרנייה מלתחם מן גמיע גהאתה חול סואד אלעין.

חרף אלעאן

עודר אלפלאַח. עכדן אלדבאג. עמילן של טבחים. טבחים הם אלטבֶּאכין, קאל לרקחות ולטבחות וכאנו יאכדון מן אלקמח אלדי לם יכמל נצגה ויֹבֶס ויטחן [ויעגן] ויעמל מנה אלקראץ תגעל תלך אלקראץ אגטיה לקדור אלטעאם ענד מא יקארב אלנצג פתזול והומה אלטעאם וזהוכתה. עיקל הו אלשכץ אלדי יכון פי קצבתי רגליה תקויס.

חרף אלפא

פלטר הו אלדי ישתרי אלכזב מן פרד כבאז ויביעה לאלנאס. פוקסת אלתי תלוי אלשער עלי אלגבין. פריצוף צורה. פפפוס אלחך באלאצאפיר. ואמא חפיפה אלמתקדמה פהי אלפחס ואלחך באליד. פעוטות אלצביאן אלצגאר. פולמוס הו תאריך אלדוול ואלממאלך כמי קאל כפולמוס של אספסינוס. פולטיקין הם אלאקואם אלמתמלכין דוי אליסאר אלמתרפֶּהין פי אלעיש. פרם אלמגאזואה אלתי יגאזי אלנאסאן למן ליס לה עליה חק. פטקין אלכתב ואלאוראק ויסמא מתקבֶּלוּהא מקבלי פיטקין. פרוזבול אסם מרֶכֶב מן אסמא כתירה ומענאה פי לגתהם אצלח אלמר ואלתוסֶטֶט בה. פתוך אללון אלמכתלט מן אלביאץ ואלחמרה. פיהוק אלחמאב.

חרף אלצאד

צנית סלעה ותסמא בת ארעא לגלץ כלטהא וצלאבה גרמהא. צורף אלצאיג. צרנדה אלסבֶּאבה והי אלמסנד ללאבהאם והכדי קאלו מאי צרנדה צרתא דדא ומאי היא גודל. צירן אלדי תסיל אמאקה דאימא. צימם הוא כל שאזניו קטנות, צימע הוא כל שאזניו דומות לספוג יעני נפיחות כספוג.

חרף אלקאף

קרתני הוא מנסוב אלי קריה וכדי יקולון עירוני מנסוב אלי עיר. קולן של סופרין עגין יתכזוה אלמסאפרין מן גבאר אלארחא ילסקון בה מא ירידון אלואקה. קשר מוכסין עלאמה

קטע של מילון עברי-ערבי מן המאה ה־י"ד

יכתבהא אצחאב אלמכוס תנבי אנה קד ודא מא ילומה וסמאה קשר כמא יסמון אלרשום
ואלאשכאל אלדי תחסב בהא אלאזמא אלעקד אלרומי. קודר אלקאטע ומנה אשתק מקדדין
בהרים אי יקטע אלכיל. קורדיאקום עלה תחדת מן אמתלא בטון אלדמאג ויתכבל אלעקל מן
דלך והו נוע מן אנואע אלצרע. קדר ביאע אלקדור. קודר אלתקאב. קוליה כל עצם פיה מך
והו מסדוד מן טרפיה יסמא קוליה. קרסול ואלגמע קרסולין הו אלכעב. קדקד הו אעלא מחדב
אלראס. קמט וגמעה קמטים. קמטים הי טיאת אללחם ואלארפאג. קנונית חילה.

חרף אלרא

רוח רעה אנואע אלמאלנכוליאת כלהא. רובל אלעטאר. גפן אלעין יסמא ריס. רוק אלכצאק.

חרף אלשין

שמש אלמתצרף. שיירה אלרפקה. תרג ארחת ישמעאלים שיירת ערבאי. שותף שריך.
שוכט הו אלדי יצרב באלקצבה עלי אלקיאס חין ימד ידה פי אלמנאול לתפתרק אלאכיאט.
שלחני אלצירפי. שובר אלבראה. שקוט חית יקול מי שראשו שקוט הו אלדי יכון שכל
ראסה כמן יגעל אליד עלי אעלי ראסה וכפצה. שקיפס אלדי יכון פי מוקר ראסה נאתי אלי
גהה אלקפא. שפיר הו גסס לחמי מתטאול יקרב מן שכל אלגדד יתכוון מן פצול אלטמת
וגמלה אלמני. ופי טהרות ענד קו יצא הראשון מת והשני חי טהור הראשון חי והשני מת
טמא. ר' מאיר אומר בשפיר אחד טמא בשני שפירין טהור. קאל שפיר אסם אלועא אלדי
יכון פיה אלולד. שייט אלעואם. שחול אלמסתרכי אלרגל מן סבב אסתרכא אלעצב.

חרף אלתא

תימו הו כל שתמו זיפיו יעני אלדי תנאתר שער גפונה גמיעה.

אלכאב אלכאמס

פי אסאם אלאַת אלתצ׳רף ואלמלאבס גמיעהא עלי אכְתְּלֵאף תצ׳רפּהא ואשכאלהא ומואדֵהא.

חרף אלאלף

אסדה ספינה סגירה גְדֵא תגֵאזוּ בהא אלאוּדייה אלכבירה ואסמהא אלמשהור ענד אלנאס אלמעדיה. אפונדה אלמערקה והי תלבס תחת אלתֵיאב גמיעהא לתצונגהּ מן אלערק וגירה והי אלמערופה באלגֵוכאניה וקד תכתב פונדה בחדף אלאלף ופיהא אכיאס צגירה יסכב פיהא וגירהא פי אלטריק. אפיפֵיארות הי אלנזאיג אלתֵי תעמל מן אלקצב ואלעידאן לתמתֵד עליהא אלעראיש. אסימון סכֵה גיר מנקוש משתֵק מן סומה. אנטיכי היא אניה יחמֵא פיהא אלמא יכון אלמא פי מוצֵע מנהא ואלנאר פי מוצֵע והזֵה צורתהּ: הני כנו אלמא אפסר הו הני אלנאר אלחבל אלדי ירבט עלי אפמאם אלגמאל. אֵלֵה אַלדֵרקה והי מן עוֹד שְכֵלהא מאיל לאלתדויר. אנקטמין קבאקב אלעוד. אלפס אלטאגֵן וקד יכתב לפס. אנקלי ואלגמע אנקליות הי מכאטף מתל מכאטף אלחמֵאלין אלדי יסתעינו בהא וקת אלחמל. אפסכלה שככה חדיד ישוי עליהא אללחם. אצטלית כלעה. תרג חליפות שמלות אצטלוון דלבושא; אמפליה ותקרא אנפליה הי אלגוארב אלתֵי תלבס עלי ארְגֵל ואלסאקין. אירוּם הי דאירה שבה אלגרבאל וְרֵק עליה מן אלגהה אלואחדה יצרב בהא פי אלמלאהי אסמהא באלמגרב אלטאר. אנפוריה חית יקול כלי אנפוריה ענד אחכאם אלאבדה הי אלאואני אלתֵי גמיעהא מסתאוויה מתל אלכיואן ונחואה וענד מא הי גֵדד אין כהן משום אבירה לאן עאד לא טבעתן העין והכדי שרח אלתלמוד כלים חדשים שלא טבעתן העין. אוצטרוּביל עוֹד שבה אלרחא תנצב עליה אלרחא לאלטחין לתרתפע ען אלארץ. אנתקי וסק אלמרכב. אנפלי אסם אלאניה אלתֵי תגעל פיהא אלדראהם. אבוב אלקצבה אלסגירה אלתֵי תכון עלי ראס אלמומאר. אבוב מקלא מתקב אלקאע יקלא פיה אלחבוב אלכבירה מתל אלפול ואלחמץ וגירה ליתמֵכֵן מנהא אלנאר. אפסגיות קבב מן פכֵאר תעמל עלי אלפֵרנאָת עלי שכל אלפראן אלמבנייה. אוגני כלים אלאענאק אלמֵרְכֵבֵה עליה כאלקמאקם ואלמרשֵׁאת וגירהא. וסמי ענק אלאניה אגן תשביהא ברגא אלביר אלדי יסמא אוגן. אֵוֵרֵיאָת אלאואקי. אקון ויקרא עקון היא סלה אלציד והי תאבות מן עוֹד פיהא מכאטף יעלקונהּ פי אלבחר ידכלה אלסמך ולא יקדר יכְרֵג מנה. אולר אלמקט והי אלה תקטע בהא אטראף אלאקלאם. אוזמיל של חרשים חדידה ענד אלנגֵארין פי טולהא אכְתֵר מן שבר ולהא טרף בסיט חאד פי סעתה נחו אלאצבעין תמסך באלידין גמיעא ויגֵרד בהא מא יראד גֵרדה. תרג חרבות צורים אוזמילוון חריפין. אפרכס הו דלו אלרחא והו יעמל מן עזף פי אלאכְתֵר אעלאה ואסע וכל מא ימצי יציק חתי יציר שכלה מתל מכרוט אלאסטואנאה ירמא אלקמח מן אעלאה וטרפה אַלדֵקיק עלי עין אלרחא ויסיל מנה אלקמח ענד אלטחין. ארוכות של נחתומין אלוּאח אלכבאזין אלדי יצֵפּוּן עליהא אלעגין. אפיפודון כרסי מֵפֵצֵל. אנלגין של ספר קאלב מן עוֹד מצמת עלי שכל ספר תורה יעמל עליה אלגלאף לספר תורה אדא עמל לה לה גלאף מן גֵלד. אמום אלקאלב. וכאן להם קאלב שבה ראס אלאנסאן יעמֵמוֹן עליה וְלעמאים ויתסמֵא אמום של פועלי מצנפות. אסל כשבה תעמל עלי אכְתֵאף אלדלאלין ויעלק מנהא אלשי אלדי יבאע. אימה ועימה סוא והו אלנוק אלדי פי דאכלה אלמסרקה אלתֵי עליהא אלגזל מלתף ולדֵלך תסמאת אלרכה עימה לאלתפאף אלכְתָאן עליהא. אשויה אלכלאל אלדי עליה אלגזל אלדי ירקם בה. אסלה כרסי מן חדיד ופיה מוצֵע יגֵלס עליה לאלגאיט יגעל פי אלמסתראחאת ועליה גטא מן גֵלד יסתר

קטע של מילון עברי-ערבי מן המאה הי"ד

בה. אוכף אלא־כֶּאף והוּ מן עוד יעמל עלי אלחמאר והו שבה אלברדעה משהור אלצורה יֶרֶכֶב עליה. אוזמיל של אשכפים אלחדידה אלדי יֶפְצֵל בהא אלאסכאפה אלגלד וצורתהא משהורה ואסמהא אלמקֶדָה. אסקוטלה הו אלגֶאם והו נוע מן אלצחאף תעמל פיה אלחלאואת וקד קאלו אין מוליכין לבית האכל לא כטכלת ולא באסקוטלה. אמֶרָה ואלגֶמיע אמריות הי אלצנאיף ואלעלאמאת. אליתות קטע אלכשב אלסגירה ישעל פיהא אלנאר ותדכל תחת אלעידאן אלכבירה לתשעלהא והכדי יקולון פי אתלמוד הוה מפשח לן אלואתא. אוד קבץ אלנאר.

חרף אלבי

כד מעצרה אלזיתון. בודדה תצגיר בית הכד והי מעצרה סגירה גֶדא. ברית כלאכל תעמל פי אלסאקין. בסך אנא מֶכְרוּט תרג כף אחת בזכא חדא; בית תבלים אניה פכאר או מן עוד מקסמה פי אצל צנעתהא תרביעאת כתירה תעמל ללאבזאר ללא תכלט בעצהא כבעץ. בית שקעו של נר אניה פכאר פיהא מואצע מֶקְעֶרָה לתגלס פיהא אלסרג ויגתמע פיהא כל מא יסיל מן אלזית מן אפמאם אלסרג ותחט עלי רוס אלמנאיר פלא יפסד אלנחאס באלזית. כור ספינה יעמל פי אלמראכב אלכבירה צהריג מן עוד ימלא באלמא לישרב מנה אהל אלמרכב. כטנון אלה מן אלת אלגנא אלתי תֶתְסַמָּא קיתארה וסמית כטנון לאן אלצארב בהא יסנדהא לבטנה ענד אלצרב בהא. בית הכוחל אלמכחלה אלתי יכון פיהא אלכחל. בית החצים אלכנאנה. בית הפגוזות חֶק מן עוד תעמל פיה אלסהאם אלעריצה תרג ומחי קבלו ומחת פגוזיה. כסיס אלקאעה, תרג וכנו כסיסיה. בזכריאר צפיתין מן גֶלֶד תרבט עלי אלרכבתין ללא תנגרח פי אלארץ יעמלהא אלמבאטל אלדי יגתון עלי רכבהם. בדיד אסם אלפאס אלמעמול לחפר אלחפר אלתי תחפר חול אצול אלשגר ליגתמע פיהא אלמא ענד אלסֶקי לאן אסם אלחפרה בדיד ואלגמע בדירין פסמית אלאלה עלי אסם אלחפרה. ביצת היוצרין מן שאן אלפכראני אן יקטע [מן אלטין] אֶכֶר ויגֶפּפּהא וירפעהא פמתי אחתאג אלי אלעמל אכד אחדא תלך אלאכר אלתי תתסמא ביצים ויִנְקָעָהא ויעמל מנהא מא אראד ויכון להא תקעיר.

חרף אלגים

נימזן מחראת צגיר יגעל עלי ענק אלעגל כי יכצע והו מֶשְׁתַּקֵּן מן הלכוף כאגמזן. גרב אסם אלאניה אלתי יכבס בהא אלחות ליבקא. ניגית צחפה זגאג שבה אלשמסיאת. גולה אלבאכרה. גלוסקמה ועא יגעל פיה אלכתב. גלגילון [שראבה] אלסרואל. מֶשְׁתַּקֵּן מן פתיגול והו [אלדי] קאלו אלחכמים באנהא לפצה מרכבה פתיל גיל ליציר גיל אלסרואל ואלפתיל אלהמיאן אלדי ישד פיה אלסרואל. ופֶסֶר פי סדר טהרות גלגילון חזאם יחתום בה אלאנסאן וקאל ולעלה מפרד הגליונים לאן גליונים גמע. גסטר אָ אניה פכאר לא יד להא ולא מקבץ ואמא הי קאעדה ללאואני תגעל עליהא אלאואני אלכבירה אלממלוּוה באלמא לתקבל רשחאה. גרוטי ואלגמע גרוטאות הי אלכשוראת. גנונת העני וקא אלצאנע והו מֶשְׁתַּקֵּן מן גנון והציל ויריד בהא אלמצלה אלתי יעמל אלצאנע עלי ראסה ענד מא יכדם פי אלשמס אכתר מן מא תעמל מן עזף ועני אסם אלצאנע קאל תע כי עני הוא. גומדין אלבראקע אלתי תעמל עלי אלוּגָה ותסמאת גומדין לכונהא טול דראע פי אלאכתר תרג גומד ארכה גרמידא אורכה. וגרמידא אסם אלוּדראע בלגה אתלמוד. ודלך משהור פי כלאמהם. גלוסקום קיל

אלספט. גשיש כשב תחטֹּף פי אלארץ תחת אלואח אלסריר ללא תנכסף.

חרף אלדאל

דקר אלפאס אלדי תחפר פיה אלארץ. דוגמא אלמתל לאן קד תעמל ברסם אלמתאל ואלמחאכאת ליעמל מתלהא כל מן ראהא. דרגש כרסי סגיר ואכבר מנה כסא ואכבר מנה ספסל ואכבר מנה מטה ואכבר מנה שרפרף ואכתלפת אסמאיהם בחסב אשכאלהא וכברהא וסגרהא. דפתרא סלך אלרקוק. דליל אלדלאל והו כִּיט מתל דלאיל אלצוף ונחווהא. דלפקי מאיידה מסתטילה פיהא מואצע לאואני אלטעאם ואלשראב תגלס פיהא ומנהא תוכד ותגעל עלי אלמאידה ותסמא מנקלה. דכון כאנו יעמלון מן אלפכאר שכלא מרבעא מסתטילא לה טול וערץ וארתפאע והו מגווף מן דאכלה וסטחה אלפוקאני מתקב תקבא מדוורה ואחדה אמאם תאניה ימלא מן דאכלה באלרמאד אלסכך ותרכב אלקדור עלי תלך אלאתקאב וינקל בגמלתה בנארה וקדורה ויסמא דכון. ודכון ודוכן סוא לאן שכלה שכל אלדוכן והוא אלמסטבה ויתצל בה סטח בסיט אוסע מנה יגלס עליה ענד אלטביך והו יסמא הרחב שלו. דלי של מתכת אלסטל. דקור שלחרש אלמנקאר. ויסמוה אלנגארין אלמרבוע והו קציב מן חדיד מרבע פִי טולה שבר או נחווה ולה נצאב עוד יחפרון בה פִי אלכשב מא ירידון חפרה וענד אלנגארין מנהא אנואע כתירה סגירה וכבירה. דרדור עגלה כאביה מן עוד שבה קבה כביר ותחתהא עגלה תגבד פתנתקל אלכאביה מן מוצע אלי מוצע והי מלאת אלמא. דף של נחתומין לוח בסיט יערך עליה אלעגין. דפוס של תפלין וקד יכתב טפוס הו אלקאלב. דיוסטר לפצה מרובה מן דו והו אתנין וסטר והו גאנב מן קו ולפטר משכנא ותפסיר אללפצה דו גהתינ והי אלתינ מן עוד תתצל אחדהמי באלתאניה ענד אלצנאעה פקט במסמאר טייל גדא והי אלה מן אלאת אלחיאכה ענדהם ועלי דלך אלמסמאר אלטויל כאנו יסדון אלגזל. דיצת הערביים תראס סגיר גדא יסמא אלחגפה.

חרף אלהא

המין אלהמאין והו אלחזאם אלדי ירבט בה אלי אלוסט תרג אכנט המין.

חרף אלו

וילון אלסתארה ואלגמע וילאות וקאל בית הוילאות שבמרחץ והי אלמיאזר אלתי תשד ליסתתר בהא פִי אלחמאמאת.

חרף אלזאי

זמם אללגאם אלדי יתרך עלי פם אלבהימה וקת אלדוס והי עבראנייה זממו אל תפק. זרב פִי קו מנעל של זרב אין בו משום כלאים הו פראשה תכון תחת כף אדרגל ימשי בהא עלי אלוטא ואלפרש אי נעל ליס לה עקב. זוג אלגרץ. תרג פעמון זגא. זוג אלמקץ אלכביר והו קו עד שינטלו בפי הזוג. זומי לסטרא אניה חדיד מעמולה לישוא עליהא אללחם. אלטרף אלואחד שבכה בסיטה שבה טבק יגעל עליהא אללחם או אלטיור ותמסך עלי בעד יסיר מן אלנאר אלי אן ישוי מא עליהא והדי אלטרף יתסמא כף. ואלטרף אלתאני פיה קצבאן חדיד תלאתה ריקיקה ידכל אללחם פיהא וישוי עלי אלנאר ויסמא מזלג והי עבראנייה והמזלג שלש השנים בידו. זקים אלאגלאל מן קו לאסור את מלכיהם בזקים וזקים איצא שראר אלנאר קאל לכו באור אשכם ובזיקות בערתם ומן דלך סמית אלשהב והי אלאשכאל אלתי

קטע של מילון עברי-ערבי מן המאה הי"ד

תתשכל פי אלגו שבה כואכב להא דואיב זיקים חית יקול על הזיקים ועל הזועות ואמא זועות פהי אלזלאזל. זרו האשקלוני אלשנד אלעסקלאני. תרג ויחבש זוריז והו מן אנואע אלסרוג אלדי ירכב עליהא. זוט חית יקול החרם טמא מפני הזוטו הו קער אלשבכה והו מוצע שבה דלו צייק אלעיינ גדא וכדאלך זוטו של ים קער אלבחר. זון אלמנטקה. והי מן גלד משהורה אלצורה תרבט שבה חזאם ומן הדי אלמעני והזונות רחצו.

חרף אלחית

חביונות המא תסגיר חכית ושרחהא כויביאת. חמיטה אנא יצב פיה אלטעאם מתל תמחוי. חליל אלמזמאר. חטם צפאיח חדיד תרבט עלי פכי אלנאקה. חף ואלגמע חפין הו צרס מן אצראס מפתאח אלעוד. חפת חלוקו חאשיה טוק תובה. חמילה וקאיה כאן יתכדהא אלנאס ענדהם פי נהאיה מן אלגליץ ואלכשאנה יסתר אלנאסאן בהא ראסה מן אלשתא. חפיסה ועא יגעל פיה אלכתב. חצבים גדולים אלזויאר אלכבירה מן אלפכאר. חרוד מקבץ שבה אנבוב אלקצב יכרג מן צהר אלגאטיה תרפע בה. חצר הכירה מוצע מבני מקאבל לפם אלמסתוקד והו שבה דאר ולדלך יתסמא חצר. חרחור אסם כל נוע מן אנואע אלקנא ולאטרף אלמגווף מנה אלדי ידכל פיה טרף אלקנאה יתסמא קוף לאן כל עין תסמא קיף, חזינה אלדבוס. חמור של נפחים הו חדיד עלי [שכל] כשבה ירכב פי עוד ויכב אלצאנע עלי טרפה ויצרב עלי אלטרף אלכזר ואנמא יצרב עליה ואני אלנחאס אלתי להא חאשיה מרתפעה ארתפאעא כתירא מן אלארץ ויסמא הדה אלאלה אלנחאסין [א] ללקרב. חסינה ועא כביר גדא שבה בית יעמל מן חלף פי אלאתר וימלא באלקמח ענד מא יריד כזנה תרג נהרסו ממגורות אפחיתו חוסניא. חותל של תמרים לפאפה מן כוץ או עוזף ונחוחה הי שבה אנא יעמל פיה אלפאכהה אלרטבה ענד אלביע חתי לא תמרת אליד מתל הדה אלתי תבאע פיהא אלרטב במצר אלתי יסמונהא אלדוכלה וחותל משתק מן קו והחתל לא חתלת. חיסום אלכמאמה אלתי תרבט עלי פם אלבקר כי לא יאכל אלקמח והי אלתי נהאנא תע ענהא וקאל לא תחסם שור כדישו. חכק של חמור הו זנאר יחום בה אלחמאר מן פוק אלכרדעה כי תתבת עלי צהרה פי ערצה נחו קבצה וטולה אכתר מן הדי אלמקדאר ופי טרפיה סירין יגמע בהמא אלרבאט. חלוק הוא אלקמיץ אלמשהור. חכט של סנדל ערא אלכף. חוטמו של סנדל הו אלמוצע אלדי תדכל פיה אבנאן אלרגל.

חרף אלטא

טפוס אלקאלב וקד זכר פי דפוס. טוטפת עצאבה תרבט עלי אלגבין מן אלאדן אלי אלאדן. טופיח אנא כוץ ואלגמע טפיחין חית יקול שקננו בטפיחים והמי אלמראכן ואלאקדאח. טרמיטר הי חצי מנה אעני המשים זוו. טני אניה תחמל נצף סאה תעמל מן חדיד איצא או מן נחאס יתכדהא אהל אלדיאר ואלביות לטבך אלמאיעאת ואלאטבא יגעלון פיהא אלמראהם. טבלה כל לוח בסיט יסמא טבלה. טפי הו אסם מכרום ובכמאלה הו טפיח והו אניה פכאר מחדדה אלקאע ואסמהא אלמשהור אלקאדום. טיטרום אניה פכאר ואסעה אלקער ולהא ענק צייק מסתטיל דקיק גדא ופי קאע אלאניה אתקאב פאדא מלית אלאנייה מא וגעל אליד עלי ראס אלענק אלדקיק אמתנע אלהוי מן דכול אלאניה ולא יסיל אלמא מן תלך אלאתקאב ואדא רפע אצבעה סאל אלמא מן קאעהא ותסמא סארקה אלמא. טפי אניה לאלזית צייקה אלפם גדא לא יסיל מנהא גיר נקטה נקטה פלדלך תסמאט טפי לאן אסם אלנקטה טפה. טירת התנור הו מוצע מבני מחאט בחיטאן יעמל בין ידי אלתנור יגעל פיה אלכבו ענד כרוגה מן

אלתנור והו ישבה אלקצר. טס ואלגמע טסין היא אלצפאיה אלרקיקה מן גמיע אלמסבוכאת. טונס אלממלסה והי אלחדידה אלתי ימלס בהא אלעוד ודלך חית יקול להטיח בטונס. טרפסקל אלטבק. טפיטן של סוס סרג אלפרס. טרטרין אלכמאר. טלית אלר[ד]א. ואלגמע טליות. טרבל אלה מן עוד שבה ענו ידרס בהא אלקמח וכאנת

התרגום לעברית

[פ החלק השלישי]

והמתגוררת בו נקראת פונדקית (דמאי ג:ה)¹. פרור (חלה ד:יא). תרג' מגרשות (יחז' כז: 28) פרוריא. פצים (נגעים יב:ד)² חצאי לבנים. פס (פהמ"ש לפסין) והריבוי פסין (עירו' ב:א) לחיי הבניין. פרעות (נזיר ז:ג; אהלות ח:ב) אבנים וקרשים היוצאים מן הקירות. נגזר מן גדל פרע (פהמ"ש לשם; במד' ו:5). וסככות הם העצים המצילים על הארץ, וכך אמרו פרעות אלו אבנים היוצאין מן הגדר³. סככות אילן המיסך בנופו על הארץ⁴. פלטורין (סנהד' ב:ג) ארמון. פרח (אהלות ו:ז) נקרא כל דבר בולט, ונקרא כך הדבר הבולט מן הקירות והעמודים בעת הגילוף. פרח שושן (פהמ"ש לשם; מל"א ז:26). פרדסקין (אבות ו:ז) הן גומחות החפורות בתוך קירות הבתים בדומה לארון קטן. פרן (טהר' ו:ט) הוא בדומה לכסילקי, שנזכר לפני כן, ולה שני פתחים מכוונים זה כנגד זה (פהמ"ש לשם). פרוודור (אבות ד:כא) מסדרון. פילומה (שבת כב:ו) בור מים.

האות צר"י

צבור⁴ ערמה. אמר שימו אותם שני צבורים (מל"ב י:8)⁵. צריף (אהלות יח:ט)⁶ מחצלת, וריבוי צריפין (מעש' ג:ז)⁷ והוא סוג של אוהל, מפני שהוא קנוס. ואולי הוא מוסב אל הדבר שעושים אותו ממנו והן מחצלאות של קנים הנקראות צריפא, ובתלמוד צריפא דאורבני (פהמ"ש לצריף; סוכה יח:עב). צוק (ב"מ ז:י) שם הר גבוה. צוור של קורות⁸, ויש שקוראים אותו צבר (פהמ"ש לשם), הוא ערימות קורות.

1. כפהמ"ש כתוב: ופונדקית הי אלקימה פי אלפנדק.
- א1. כפהמ"ש לשם, ולשבת ח:ז: נצף אגורה.
2. אהל' ח:ב: והפרעות היוצאות מן הגדר; מו"ק ה:עב: פרעות אבנים פרועות היוצאות מן הגדר. ר' הלכות טומאת מת יג ב.
3. שם שם שם: אלו הן הסככות, אילן שהוא מיסך על הארץ.
4. פאה ו:ד: שני צבורי זתים. כדיס ר' דזוי ב, 449. בכתאב אלאצול 125, 27: גדיש הו אלכדיס יעני אלורע אלמחצוד אלמכדס קבל דרסה. (ציבור הוא כדס.)
5. כתאב אלאצול 599, 10: שימו אתם שי צברים... מגמועה פי כדסין.
6. כצה לא נזכר כפהמ"ש; ר' דזוי ב, 493. ככה"י אין המלה ברורה בסופה; ר' ההערה הבאה.
7. כפהמ"ש לשם: צריפין אלצאץ מכנסה עלי הדה אלצורה; / קאפח תרגם: בתים עשויים מן הקנים והעצים. אצל דזוי א, 375 היחיד חֲצֵי, ר' חֲצֵי, אֲחֵי וּמִשְׁמַעוֹתוֹ צְרִיף או סוכה של קנים או קוצים. ואולי כאן במילון צורה אחרת, כצה, יחיד של אלצאץ. אחרי אלכים מחק הכותב כמה מלים, והנוסח אינו שלם. מכנס תרגם קאפח: אסוף.
8. באהלות ג:ז: צואר של קורות, נ"א צוור, סואר. במהזרת דירנבורג: צוואר, ובפירוש: צוור.

קטע של מילון עברי-ערבי מן המאה הי"ד

האות קו"ף

קפנדריה (ע"ז ה: ד) הוא הנכנס מדלת אחת ויוצא מדלת אחרת שממולה, והיא מלה מרכבת אדמויפנא בהא איעול ואדרי בהא (ערוך קפנדר 1). קוזוות אדמה (מ"ש ה: א) גושי אדמה. קרחת⁹ (כלא' ב: ט) כברת אדמה מרובעת זרועה. קמפון (כלים כג: ב) שדה קרב. קימוניא (שבת ט: ה; נדה ט: ו) מלח האשלגן. קמוס (שבת יב: ד; פרה ט: א) גפרת ברזל. קלקנתום (גטין ב: ג) קלקנת והוא מין גפרת ברזל. קרפיה¹⁰ חלקת אדמה המוקפת קירות. קיטון (מידות א: ה)¹¹ חדר שינה שישנים בו בימי הקיץ; תרג' קיץ (פהמ"ש לשם; בראשית ח: 22) קיטא. קטפרס (אהלות ג: ג)¹² הוא מקום משופע, כלומר שטח שאינו שווה לפני האדמה אלא קצהו האחד מוגבה והאחר נמוך, בדומה למדרון.

האות רי"ש

רמץ (נגע' ט: א)¹³ אפר חם. רקק מים (שבת יא: ד) אמת מים. רובר (יומא ד: ג)¹⁴ ספסל אבן והיא אצטבה. רעדות (פרה יא: ב) קרשים מחוברים חיבור רופף ולכן נקראו רעדות, מפני שהן רועדות כאשר מניעים אותן.

האות שי"ן

שלהין (בכורות ו: ג) היא אדמה צחיחה. תרג' עיף ויגע (פהמ"ש לשביעית ב: ב; דבר' כה: 18)¹⁵ משלהי ולא. שלולית (פאה ב: א) תעלת מים שנמשכות ממנה זרועות להשקות בהן מקומות אחרים. וכן אמרו אמת המים המחלקות שלל לחברותיה (פהמ"ש לשם)¹⁶. שמירה (ב"ב ד: ח; כלא' ה: ג)¹⁷ מקום מוגבה, שיושבים בו שומרי הכרמים. שובך (ב"ב ב: ה) והריבוי שובכין (אהל' ח: ב)¹⁸, כלומר שובכי יונים. שקיפין (שם ג: ז) בליטות היוצאות ממבנים וקורות והרים וכיוצא בהם. תרג' סעפי הסלעים (פהמ"ש לשם; ישע' ב: 21) שקיפי כיפיא. והוא כמובן בליטה ויציאה, מן נשקף (פהמ"ש לשם; תהלים פה: 12),

9. בכתב היד: מרבעה מן אלארץ פעמיים, זה אחרי זה.
10. בפהמ"ש לקרפפות: ואלמואצע אלמחיטה בחיטאן.
11. בפהמ"ש: פי זמאן אלציף.
12. מצו"ב במילון פאניאן 98 נרדף ל *منحدر*, כלומר משופע. כך תרגם קאפח את בפהמ"ש לאהל' ג: ג, וכן תצויב בפהמ"ש לטהרות ח: ח: שיפוע. בכה"י טעות בביאור קטפרס, והמלה גיר מיותרת, כנראה נגררה בטעות מן אלגיר מואזי. ובפהמ"ש לאהלות כתוב: וקטפרס הו אלמוצע אלמצוב, ותרגמתי על-פי נוסח זה.
13. לא פירש שם הרמב"ם. בפהמ"ש לדלעת רמוצה (כלא' א: ב): ואסם אלרמאד אלסכן אלדי פיה בקיה נאר רמץ.
14. בפהמ"ש לשם: רובדים של אבן דכאכון חגארה. בפהמ"ש ליומא ד: ג: ורובד מצטבה. בפהמ"ש למדות ג: ו: רובד אלנטאק, וק' העיר שתוקן מדכאן.
15. בפהמ"ש לשם כתוב רק: תרגום עיף משלהי.
16. נוסח זה בפהמ"ש לשם, (וכן אצל תנחום הירושלמי אלמרשד אלכאפי של). הנוסח בתלמוד: בבא קמא סא עא: במחלקת שלל לאגפיה.
17. בפהמ"ש לשם: כימה מן קצב ונחוה יקעד פיהא אלחארס לולך אלמוצע. בפהמ"ש לכלאים ה: ג: מוצע מרתפע יחרס פיה אלחארס לאלכרם. במילון עיבוד שני המקומות.
18. בפהמ"ש לשם: ושובכות אבראג אלחמאם.

נשקפה בעד החלון¹⁹. שננים (אהל' ח:ב) ריבוי שן סלע (פהמ"ש לשם; שמ"א יד:1) והוא הקצה החד של ההר. שזנית (אהל' יח:ו) והוא המקום שהים נמשך אליו בהיותו מלא, והוא שאמרו כל שהים עולה בזעפו (שם שם שם)²⁰. שוקת (פרה ה:ז; בראשית כד:20) מקום קעור, שמים נקווים בו. שעה (שבת ב:א)²² זפת, ויש אומרים דוגג. פירש אותו בפרק במה מדליקין (שבת כ:עב)²³ אלשמע.

האות תי"ו

תלם (כלאים ב:ג; איוב לט:10)²⁴ בקיעי האדמה, והיא עברית תלמיה רזה (תהלים נה:11). תורף²⁵ הוא מקום בזוי, מועד לפגעים. תבוסה (נזיר ט:ג) פרכוס, והוא המקום שפרכס בו המת, מן הכתוב מתבוססת בדמיון (פהמ"ש לשם; יחו' טז:6).

החלק הרביעי

על השמות השייכים לאדם מבחינת מקצועו, או מבחינת סימניו וכל מה שאפייני לו.

האות אל"ף

אסתנים (ברכות ב:ו)²⁶ הוא איש שגופו מצונן. נגזר מן צנה (פהמ"ש לשם; יומא ג:ה; משלי כה:13) אף על פי שהוא הסמ"ך, מפני ששניהם מתחלפים. ארים (בכורים א:ב), ויש שכותבים אותו ערים (ערוך ערס 4; ב"מ מו:עב), שם השותף בעבודה האדמה ועיבודה בלבד, ולו חלק בתבואת האדמה. אכר (ירמ' נא:23; אהל' טז:א)²⁸ איכר. אורה (שביע'

19. בפהמ"ש הנ"ל כתוב רק: נשקפה.

20. הנוסח במשנה: כל מקום שהים עולה בזעפו.

21. בפהמ"ש לשם הובאה לאחר הדברים שצוטטו כאן גם צורת הריבוי: ואלגמע מנה שקתות המים (בראשית ל:38).

22. בפהמ"ש לשם: אלשמע, וכן לכלים י ב. ר' ההערה הבאה.

23. בערוך, ערך קר (2): "בר"ג דפ' במה מדליקין שעה קירותא... פי שוה שנעשת מאתו דבש שזב מן הכוורת כשהיא מלאה. ור' ערוך השלם שם, על קיר בערבית, שפירושה זפת. הרמב"ם מתרגם זפת: אלזפת בפהמ"ש לכלים ג:ג, ז:ח.

24. בפהמ"ש לכלאים ב:ג; אלחפיר; לשם ב:ו פירש שקה, ובריבוי שקאת. שקוק בא בערך תלם, אלמרשד אלכאפי; ר' לשוננו לג, 290.

25. בערוך ערך תרף (השני): מקום מבוזה שאינו מוצנע. הנוסח בתרומות ח:ח: במקום התורפה, וכן ככה"י של הרמב"ם. במקום התורף גם אצל תנחום הירושלמי, כ"י ירושלים 1203, 8, 143, תרף. הביאור במילון כאן: אלמוצע אלהג'ין...; בפהמ"ש: אלמוצע אלמב'ל; קאפח העיר שם, שבבמה"ק היה כתוב אלהג'ין, ותוקן.

26. אלסאס, במקום אלסאמי, וכן בראש הפרק החמישי. אולם ר' אסמאיהם בערך דרגש, עמ' 14. אולי באה צורת ריבוי זו למשמעות מיוחדת של אסם, כגון מונת, משום שמוצאים אותה פעמיים בראש פרק.

27. במשנה שם: אריסין, בריבוי, וכן בפהמ"ש לשם.

28. בפהמ"ש לשם: אלחראת. גם בכתאב אלאצול, אכר, 45, 2: אכריכס וכרמיכס הם אלחראתון. על ניקודה של אכר כאל"ף פתוחה ר' ישראל ייבין, מסורת הלשון העברית המשתקפת בניקוד בבלי, הוצ' אקדמון תשכ"ג עמ' 182; שם אכריכס, בניקוד עליון. הצורה משקפת מבטא בבלי.

קטע של מילון עברי-ערבי מן המאה הי"ד

א:ב) שם מלקט תאנים. אמר וארוה כל עוכרי דרך (פהמ"ש לשם; תהל' פ: 13). אנדרגינס (בכורים א:ה) הוא מי שיש לו איברי הולדה שיש לנשים ולגברים גם יחד, והערכים מכנים אותו אלכנתי. אנטיפי (שבת ח:ד) מצת. אפקטפיוזן (שבת כב:ו) היא מלה מרכבת אפיק טוי זון, הוציא את התבשיל מן המזון, כלומר הקאת האוכל והוצאתו מן הקיבה. אפטורפוס (גטין ה:ד) המופקד על היתומים. אמתלא (גטין ט:ט) הוא לתת תירוץ לדברים. אכמרה (דמאי ב:ה; מ"ש ד:ב) הוא לתת דבר באומדנה. אכסניא (דמאי ג:א) אורחים. אצטדין (ב"ק ד:ד) האנשים המתחרים. אנגריה (ב"מ ו:ג) היא עבודת כפייה של השלטון. אוריין (טהרות ז:ז) בלנים.

האות ב"ת

בוצר (עדות ב:ד) שם קוטף הענבים. בייר (שביעית ח:ה) שמו של מי שמשקה אנשים מים מן הבאר בשכר. בלן (שם שם שם) בלן. בולמוס (יומא ח:ד) הוא סוג של מחלת עוית, הנגרמת מצריבה בפי הקיבה, וכשהוא אוכל היא מרפה ממנו והוא מתאושש והחשכה סרה מעיניו. בלורית (ע"ז א:ג) הוא השער שמניחים באמצע הראש ומגלחים את כל צדדיו. בעל גבר (בכורות ז:ה) ויש שקוראים במשקל גבל (פהמ"ש לשם) והוא מי שאיבר הזכרות שלו ארוך מאוד עד שהוא מגיע עד ברכיו. בלשת (ע"ז ה:ו) צבא הנכנס לעיר לשדוד אותה ולכן נקראו המחפשים בלשין (כלים טו:ד). תרגום ויחפש (פהמ"ש לע"ז ה:ו; בראשית מד:12) ובלש.

האות גימ"ל

גזבר (פאה א:ו) ממונה. גרדי (דמאי א:ד) אורג. גנן (כלים יז:א) גנן. גודלת (שבת י:ז)

29. בפהמ"ש לשם תרגם קאפח אלגבין: הפחת.
30. בפהמ"ש לשם כתוב: אלוכיל אלדי יקדמה אב אלאיתאם, ובעל המילון קיצר כאן.
31. לא פורש בפהמ"ש לשם.
32. עיבוד של פהמ"ש לדמאי ב:ה: גזא מענאה אדא אבאעהא דון כיל דון וזן ולא עזד פהו שבה מוכר בגסה. בפהמ"ש למ"ש ד:ב: גזאף אי באלתכמין.
33. בפהמ"ש לשם: ואצטדין אלמתעאנדין. קאפח תרגם: המהמרים. דווי 2, 180: rivaliser avec, כלומר להתחרות. ור' עאנד, פרידלנדר 81א, ערך عند.
34. סכרה – בביאור אנגריא, אלמרשד אלכאפי, מהד' טולידאנו, 27; בפהמ"ש: ונשאת באנגוריא תוכד פי כדמה סלטאניה.
35. בפהמ"ש לשם: אלדי יקטף אלענב, ובדומה לזה בפהמ"ש לאהל' יח:א.
36. בפהמ"ש לשם: בולמוס נוע מן אנואע אלצרע יחדת מן לדע פי פם אלמעדה פאדא אכל פתר ענה ואתפע ותזול אלטלמה ען עיניה. על כן אפתרע במילון טעות. כמרכן נשמטה בטעות המלה ותזול (המלים אנואע ופי אולי הושמטו לשם קיצור).
37. בפהמ"ש לשם: ובעל גבר עלי זנה ארץ, וקד יקרי גבר עלי זנה גבל... בעל המילון דילג על החלק הראשון, אולי בטעות, מפני שדבריו בביאורו מתחילים: וקד יקרא...
38. תהלים פג: 8: גבל (עזרא כז: 9: גבל).
39. בפהמ"ש: אלפתאשין. ולדלך יסמו אלמפתשין בלשין – כך בערך בלש, אלמרשד אלכאפי, במהדורתו השנייה, כ"י ירושלים 1023 8, עמ.
40. אלוכיל – רק מלה זו הביא בעל המילון מתוך פהמ"ש לשם: וגזבר אסם אלוכיל אלדי ינטר פי מאל אלהקדש.

קולעת הקולעת את שער הראש. גיסו (סנהדרין ג:ד), בכל מקום שאומרים חמיו (פהמ"ש לשם; פסחים ג:ז) וניסו: חמיו אבי אשתו, וניסו בעלה של אחותה, והוא בנפרד גיס. גיחור (בכורות ז:ו) 42 איש שצבעו אדום. גוסס (אהל' א:ז) 43 גוסס. גרע (כלים יב:ד) 44 מקיז דם. גרמני (נגעים ב:א) 45 שם איש שהוא לכן ביותר, מוסב אל עצם אשר שמה גרמא (פהמ"ש לשם). גרגרן (נדה י:ז) 46 להוט אחרי אוכל, מן גרגרת (פהמ"ש לטהר' ז:ט; חולין ב:ד ועוד), והוא הגררן. תרג' כי הייתי זוללה (פהמ"ש הנ"ל; איכה א: 11) ארי הויתי גרגרניתא.

האות דל"ת

דק (בכורות ו:ב) סימן שיש בעין. דרקון (ע"ז ג:ג) עושים צורת איש, ולו סנפירים וקשקשים רבים בגבו בין כנפיו כקשקשי דגים, והצורה הזאת מיוחסת לתלי הלבנה. ואפרודיטי (שם שם ד) 47 הוא שם הכוכב נוגה, וכך כותבים בספרי הקמיעות אפרודיטא. דיאתיקי (ב"מ א:ז) מלה מרכבת דא תהי למקם ולקנות(פהמ"ש לשם) והיא מתנת שכיב מרע 48 האחרונה וכל מתנה שמסתמכים עליה.

האות זי"ן

זימא של צבעים (פסח' ג:א) משרת סוכין שצובעי הארגמן משתמשים בה בצביעה. זקקים (מקואות ט:ה) עושי הנאדות.

האות חי"ת

חוכר (דמאי ו:ב) 49 הוא מי ששוכר אדמה תמורת חלק ידוע של הפירות; ומי ששוכר בדינרים שוכר (ב"מ ו:א). חייט (שבת א:ג) חייט. חולש (ערכין ט:ד) המפיל גורל, מן הכתוב חולש על גוים (פהמ"ש לשבת כג ב; ישע' יד:12), ונקראו הגורלות בשל כך חלשים על בשר הקדשים (שבת כג:ב). חשאי (שקל' ה:ו) סוד והסתר. חופף (נזיר ו:ג) משפוף, מפני ששם השפוף ביר חפיפה (מ"ש ב:ג). 50 חוטט (מקואות ד:ג) החופר. חניכה (גטין

41. לא פורש בפהמ"ש.
42. בפהמ"ש: וגיחור אחמר. בערך גחר, אלמרשד אלכאפי, מהר' טולידאנו 73: אלשכץ אלאחמר ג'דא... וכאן: אלשכץ אלאחמר אללון.
43. בפהמ"ש לשם: מחצרג והו אלדי ינאוע. בפהמ"ש לערכין א:ג: אלמחצרג אלדי' הו עלי אכר רמק. ר' פרידלנדר, 24א.
44. גרע, בריש דגושה, בכ"י פרמה ב; ור' על שמות עצם דגושים כגון זה: סרְגין (כלים כד:ח) ועוד במבוא מאת משה בר אשר, עמ' 15. בכ"י קויפמן אין דגש בריש: וְהַגְרַע. ור'
45. בפהמ"ש: ...עטס, וכן במהד' דירנבורג: אלעטס. וכאן עַצַם בעברית ובשני סגולים.
46. הביאור כאן מבוסס על פהמ"ש לשני מקומות, לנדה י:ז וכן לטהר' ז:ט.
47. אפרודיטא בפהמ"ש אפרודיטי.
48. דא תהי לקם ולקנות, בפהמ"ש לשם: ולהיות, וכן בערוך דייטק ע3. יעמר עליה – ל"מ עמד עלי אלא בבניין השמיני; משמעותו הרגילה להסתמך על, ובדווי ב, 69 גם משמעות אחרת: להחליט.
49. חוכר – בכה"י כתוב חוכר.
50. אלקאבלה היא קיצור פהמ"ש: אלתי תקבל אלוּלד אלתי תסמיהא אלעבראניה מילדת.
51. חורור – הדיף קרוע, וסופה של המלה אינו ברור, אבל תחילת המלה תְרור? ניכרת, וניקודה חי"ת בחטף פתח ורי"ש בשורק. כ"י ששון: תְרור, כ"י קויפמן: תְרור, תְרור. סדה אלעצב – כך

קטע של מילון עברי-ערבי מן המאה הי"ד

ט:ז) כינוי. חכמה (שבת יח:ג)⁵⁰ מילדת. חלזון במקום שנאמר היה בעינו חלזון נחש ועינב (בכורות ו:ב) חלזון נחש הם שמות נרדפים לעניין אחד, והוא הכשר היוצא בעין ונמשך עד שהוא מסתיר חלק משחור העין, ושמו הידוע לרופאים אלצפרה. חרורר (שם שם ג)⁵¹ חסרון חוש הראייה בשל פגם בעצב. חרגזו (שם שם ו)⁵² העצה; נקרא אכזו (פהמ"ש לשם) ונקרא גם עכוז (פהמ"ש לשם), וזה במקום שנאמר מושיבין אותו על חרגזו (בכורות ו:ו). חרום (שם ז:ז) חרומף. חצן (ישעיה מט:22) אגודה, וממנו אמרו חצני פשתן (פאה ו:ה) כלומר אגודות פשתן.

האות טי"ת

טפח (עירובין א:ג; מל"א ז:26 ועוד) טפח, וממנו אמרו מטפחין (ביצה ה:ב)⁵⁴ והוא לספוק [בידים]. טבור (שבת יח:ג)⁵⁵ טבור, והוא אלסרה. טומטום (בכורים א:ה) חלק, שאינו ברור אם הוא זכר או נקבה.

האות יו"ד

יוצר (מעש' ג:ז)⁵⁶ קדר; אמר וארד אל בית היוצר (ירמ' יח:3). ירוקה (שבת יד:ג) שם הירקון.

האות כ"ף

כוכם (שבת א:ח)⁵⁷ כובס. כתיית(שבת א:ח) פצע. כנבול (שם ח:ד)⁵⁸ צדע. כתם (שם ט:ה) טיפת דם הנמצאת בכגד. כילון (בכורות ז:א) לקוח מן אכלא והוא שאמרו דדאמי רישיה לאכלא (פהמ"ש לשם, בכורות מג עב). ואכלא (פהמ"ש לבכורות ז:א)⁵⁹ הוא כלי שיש לו

- כפהמ"ש, וקאפח תרגם: רפיון העצבים. טולידאנו תרגם במהזדרתו, אלמרשד אלכאפי חור, 137:
- כשחור העין. סדה מצאתי במובן עצירות ותרגמתי כאן פגם.
52. חורגזו רק במשנה ופהמ"ש של הרמב"ם. בכ"י ששון: חורגזו. ר' הערתו של קאפת, קדשים רנט. במשנה תורה, הלכות בכורות ג:ה: הרגזו. בערוך הרגז: הרגזו. באלמרשד אלכאפי יש ערך חרגזו, ר' מהד' טולידאנו 165.
53. חצני פשתן: במשנה פאה ו:ה: חוצני, נ"א חוצני. כפהמ"ש לשם: חצני פשתן. הביאור כאן קיצור פהמ"ש.
54. כפהמ"ש לשם כתוב: ומספקין הו אלחספיק באלמסאפק, ומטפחין הו אלחספיק באלדיין. בעל המילון העתיק בטעות את הפירוש של מספקין, ואולי נשמטו כאן דברים.
- ספק הוא צפק, ר' פרידלנדר 56 א.
55. כאן הביאור הובא משני מקומות: פהמ"ש לשבת יח:ג: מלתמס. לבכורות ז:ה: אלסרה.
56. פכראני - כפהמ"ש לפרה ה:ו, ביצת היוצריין; ר' פרידלנדר 85. כפהמ"ש למעש' ג:ז: אלפכאריין. המוכאה מירמיה לא הובאה כפהמ"ש.
57. אלפצאר - כפהמ"ש לשם. כפהמ"ש לכבא קמא י:י: אלדי יגסל אלצוף.
58. כנבול - במשנה: כנכול, נ"א כלכול. כפהמ"ש: כנכול. בערוך: כלכל. באלמרשד אלכאפי בערך כנכל (מהד' טולידאנו 209): כנכול; וכך הנוסח גם במהדורה השנייה (כי ירושלים 1023 8°, ח"ב 109א).
59. סאק מסתיל - כפהמ"ש הנוסח: עאק מסתיל. קאפח העיר שם, שתוקן בכתבי יד, ונכתב סאק, והוא מתרגמה: ידית. במהד' דירנבורג: עאק.

קנה מוארך שגורפים בו את היין מתוך החביות, ומוכן הדימוי הזה שאמצע ראשו בולט ומתרומם אל על. כסול (בכורות ו:ז) הוא כל שאחת מירכתיו גבוהה מחברתה⁶⁰, נגזר מן כסלים (פהמ"ש לשם; בכורות ו:ו; ויקרא ג:4) והם הקרביים. כיפוח (בכורות ז:ז) איש ארוך ביותר. כתן (כלים כו:ו)⁶¹ המנפץ פשתן. תרג' פשתה (פהמ"ש לשם; שמות ט:31) כתנא. כתף (כלים כו:ו) סבל.

האות למ"ד

לוסטוס (פאה ב:ז)⁶² הריבוי לסטים (ברכות א:ז)⁶³ הם שודדים, שודדי דרכים. לבלר (פאה ב:ו) סופר. לפתם (בכורות ז:א)⁶⁴ מי שראשו על צוארו כראש הלפת על עליה; נגזר מן לפת. לימו (שם שם ג) מי ששער ריסיו רב והוא שאמר דנפישו זיפיה (פהמ"ש לשם)⁶⁵. וזיפים (פהמ"ש לשם)⁶⁶ הם הריסים, כלומר ריסי העין. לוקן (בכורות ז:ו)⁶⁷ איש שהוא לבן ביותר; והשם הזה והדומה לו אינו שם הצבע אלא הוא שם האיש שיש לו הצבע הזה. לגיונות (כלים כט:ו) צבאות. לפלוף שבעין (מקואות ט:ד) הליחה המצטברת בריסים.

האות מי"ם

מוסק (נגעים ב:ד) המוסק זיתים. מעזק (ערוך זק 2)⁶⁸ הוא הכובש את הקרקע ומנקה את פניה, והוא גם בערבית אלת עזיק. מוכסין (נדרים ג:ג) מוכסים. מנפול (דמאי ה:ד) הוא מי שקונה לחם מאופים רבים ומוכר. מרפק (אהלות א:ט) הוא מרפק, הנקרא גם בערבית מרפק. מומחה (בכורות ד:ג) מוסמר, כלומר נבחן ונבדק ונמצא גדול במדע. מדקדק (ערוך דק 2)⁶⁹ המפריד בין החוטים בידו בעת האריגה. מעמר (שבת ז:ב) הוא המערים את האגודות שנקצרו זו על זו. מרקד (שם שם שם)⁷⁰ הוא המנפה את הקמח. מנפץ (שם שם שם) המנפץ את הצמר במקל. מוסך (שם שם שם)⁷¹ המותח את המסכה, והוא לערוך את השתי. מכרכב⁷² מלטש, מפני ששם הליטוש כרכב (ערוך כרכד)⁷³ והוא שאמר כל שעתידי לשוף

60. והי אלאחשא - הוא הביאור לכסלים, שהוסיף בעל המילון על פהמ"ש. ירכתיו - ניקוד המלה ברי"ש פתוחה משקף כנראה מבטא בבלי בשוא נע. ישראל ייבין מביא בעמ' 191 (בספרו המוזכר לעיל, בהערה 28): ירכתי, בניקוד עליון, המורה על רי"ש בשוא נח. בכ"י ששון: שאחת מירכיו.
61. בפהמ"ש לשם: אלכתאני.
62. לוסטוס: במשנה: הלסטים, נ"א לסטיס.
63. בפהמ"ש: ולסטין הם קטאע אלטריק.
64. לפתם - במשנה: והלפתס, נ"א והלפתן. ובפהמ"ש: וליפתס.
65. בפהמ"ש: וקאלו פי אלתלמוד לימו דנפישו זיפיה, תימו שתמו זיפיו. ר' בכורות מד עא.
66. וזיפיו הי אלהב - הוספת המחבר.
67. הביאור כאן הוא עיבוד פהמ"ש ללוקן.
68. באהל' יח:ה פורש עוזק: אלתעזיק, והו חפרה ותוטייתה ותנקיה וגהה חתי יסתוי. ר' פרידלנדר 77, ער'ק; משמעותו לעזר להבקיע אדמה, להכשירה.
69. וזה לשונו של בעל הערוך: מדקדק על חוט הערב כדי להחק ולהלחץ עם חבריו וזהו בכלל אריגה.
70. המחבר הביא כאן את תחילת הכתוב בפהמ"ש: אלדי יגרבל אלקיק ליפצלה מן נכאלתה.
71. מוסך - במשנה: והמיסך, נ"א והמיסך. אלקיאם: ר' פרידלנדר 97ב.
72. מכרכב - לא מצאתיו בבינוני, וכנראה התאים המחבר את העיול לשאר העיולים שלפניו מדקדק, מעמר, מרקד, מנפץ, והביאו באות מ"ם.
73. כרכב - בערוך כרכד. במשנה שבת ח:ו: הכדכד, נ"א הכרכד, הכרכר. ור' כרכב בהערה הבאה.

קטע של מילון עבריי-ערכי מן המאה הי"ד

לכרכב⁷⁴ וזה כפי שעושים בכרזל, שמלטשים לאחר השיפה. מקבן (בכורות ז: א) מי שראשו כמקבת, כלומר החלק הקדמי של ראשו בולט על פניו, והעם מכנים אותו אלקבי, ונגזר מן מקבות (פהמ"ש לשם; מל"א ו: 7; פרה ג י"א). משועבן (בכורות ז: ה)⁷⁵ מי שכיס אשכיו ארוך ביותר עד שהוא מגיע אל ברכיו. מורסא (עדות ב: ה)⁷⁶ פצע מוגלתי וכדומה. מנכש (שבת יב: ב) החופר בשורשי הצמחים. מקרסם (שם שם שם)⁷⁷ הקוצץ את הירקות וחותר מהם את מה שעל פני האדמה. מזרד (שם שח שם) המקצץ את ענפי העצים.

האות נו"ן

נמושות (פאה ח: א) זקנים. נחתום (דמאי ה: א) אופה. ננס (בכורות ז: ה)⁷⁸ איש נמוך. נכפה (שם שם שם) שם החולה במחלת הנפילה, ונקרא כך מפני שהוא נופל בלי רצונו כשהוא נתקף עוית. עצל (אהל' ב: א) הוא המוהל הנזול מן המת כשהבשר נרקב. נועי (נדה ז: א)⁷⁹ ריר. נוטריקון (שבת יב: ה)⁸⁰ הוא שכותבים אות אחת של תחילת המלה ומבינים ממנה את כולה, כגון שכותבים ק ומנקדים מעליה, והיא סימן לקרבן.

האות סמ"ך

סרבן (ברכות ה: ג)⁸¹ איש עקשן; תרג' וימאן (ערוך סרב; בראשית לו: 35) וסריב. סורק (כלים כו: ו)⁸² סורק צמר. סיטון (דמאי ה: ו)⁸³ מוכר גרעינים ופירות ומשקאות, והוא המחלק את הסחורות לבעלי החנויות. ספן (שביעית ח: ה; כתובות ח: ה)⁸⁴ מלח. ספר (קידו' ד: יג; שבת א: ב)⁸⁵ ספר. סיט (כלים יג: ד)⁸⁶ אלפתר והוא מה שבין האגודל והאצבע כשפותחים מה שביניהם בכוח. סיקרקין (בכורים א: ב) הם ברנשים המתאנים לאנשים בנכסיהם ומשתלטים על אדמות בכוח, בלא זכות. סותת⁸⁷ הוא המפסל אכנים ומיישרן ומחליקן. סחוסין (פסח

74. ר' כרכב, ערוך השלם: כל שהוא עתיד לשוף לגרר כרכב (וצ"ל לכרכב), שהוא בתוספתא כלים ב"מ ב: י, וכן חולין כה עא; אבל מקור זה הובא בערוך בערך כרכום: לשבץ ולגרר ולכרכם. וכרכב הובא בערוך אחרי הערך כרכום. ור' כרנב לעיל ור' כרכב אלמרשד אלכאפי, מהד סולידאנו 218.

75. כפהמ"ש לשם: אלי אן יבלג רכבתה, וכאן נכתבה אלי רכבתה כנראה בטעות.

76. כפהמ"ש לשם: אלגרת. באלמרשד אלכאפי, מרס, (שי' דיסרטציה, ח"ב 55): אלדמל.

77. מא וגד פוק אלארץ: - כפהמ"ש: מה נגם פוק אלארץ.

78. כפהמ"ש לשם: וננס אלקציר. בערך ננס אלמרשד אלכאפי (שי' דיסרטציה, ח"ב 91): בני אדם הננסין הם אלאשכאץ אלקצירין גדא שאדין פי אלקצר...

79. נועי - במשנה: והנועי, נ"א והנוע, והניע. מה' דירנבורג: נועי.

80. הו מן יכתב - מן במקום אן; כפהמ"ש: ונוטריקון הו אן יכתב.

81. לגזג חרגם קאפח מיאון, בטעות.

82. כפהמ"ש לשם: משאט אלצוף. כפהמ"ש לדמאי א: ד: הו אלמשאט אלדי ימשט אלצוף.

83. כפהמ"ש לשם: הו אלבאיע לאנואע אלמאיעאת ואלפואכה.

84. כפהמ"ש לשם: וספן צאחב אלספינה. ובפהמ"ש לכתובות ה: ה: וספנין הם אלנותיון. בערך מלח 377, 19: ומלחיהם: אלמלאח, ואלמלאח הו אלנותי ואלנואתיה.

85. כפהמ"ש לשם, וכן לשבת א: ב: אלמזיין. כפהמ"ש לכלא' ט: ג, ולשביעית ח: ה: אלחגאם. בערך ספר, אלמרשד אלכאפי, (שי' דיסרט' ח"ב 155): אלמזיין.

86. אלפתר - ר' הערך סיט (שם, ח"ב 128); וההערות (שם, ח"ג 53).

87. במשנה שבת יב: א: וכפהמ"ש לשם: מסתת. הביאור אפשר שהובא מכאן, ואפשר שמפהמ"ש לכלים. ולא מצאתי סותת אלא סתת, סתתין.

ז: יא) סחוסים. סגן (יומא ג: א, ועוד) 88 משנה. סירוגין (מגילה ב: ב) 89 קיטועים. ספסוף 90 הוא תלישת שער, מפני שאמר בנזיר: או שספסוף כל שהוא משער (נזיר ו: ג). סבל (פהמ"ש לכלים כח: ט) 91 סבל. כשל כל הסבל (פהמ"ש הנ"ל; נחמיה ד: 4), ולכן נקראו דורונות ומתנות סבלונות (קדושין ב: ו) 92, מפני שנושאים אותם. סוגרום (בכורות ז: ג), ויש שקורים זוגרום 93; מובנו שיש בו שוני בשני דברים שמן הראוי שיהיו שווים, כגון העיניים והאוזניים וכיוצא בהן, והוא שאין אבריו מתאימים. סמפון (ב"מ א: ח) דברים הכתובים על דף נייר עם כל השטרות, ועושים באותם השטרות מה שנאמר באותו הדף הכתוב. סמיונות (שבת יב: ג) סימנים, כגון שאנשים כותבים א סימן לאחד וב סימן לשניים. סרסור (ב"ב ה: ח) מתווך. סירה (בכורות ו: ב) 94 היא מסגרת הלבן, מפני ששכבות העין מקיפות את כל העין ומחזיקות אותה חוץ מן הלבן, והוא מקיף את השכבה הקרנית, צמוד מכל צדדיו, מסביב לשחור העין.

האות עי"ן

עודר (נגעים ב: ד) 95 מעבד אדמה. עבדן (כלים כו: ט) מעבד עורות. עמילן של טבחים (פסח' ג: א) 96 טבחים הם טבחים; נאמר לרקחות ולטבחות (שמ"א ח: 13) 97; והיו לוקחים מן החטים שלא נשלמה הבשלתן ומייבשים וטוחנים ולשים ועושים מהן עוגות. ושמו את העוגות ההן מכסים לקדרות האוכל, כשהוא קרוב לגמר בישולו, וסרה זוהמת האוכל וצחנתו. עיקל (בכורות ז: ו) 98 הוא האיש שיש בשוקי רגליו קישות.

האות פ"א

פלטרי (דמאי ה: ד) 99 הוא מי שקונה לחם מאופה יחיד ומוכר אותו לאנשים. פוסקת (שבת י: ז) 100 הסורקת את השער על המצח. פריצוף (יבמ' טז: ג) צורה. פספוס 101 שפשוף

88. פהמ"ש לשם. ור' הערוך סגן.
89. בפהמ"ש לשם: סירוגין קטע קטע.
90. ספסוף – איננה במשנה, והמחבר הביאה לצורך העיול. ואולי הוא תרגום דברי הרמב"ם בפהמ"ש: אלנתף באליד, בפרשו ספסוף. ור' פספוס, להלן עמ' 91.
91. במשנה: כסת הסבלים. בפהמ"ש לשם: וסבל הו אלחמאל.
92. ביאור סבלונות הוא עיבוד פהמ"ש לשם, וצורף לביאור סבל הנ"ל.
93. סוגרום וזוגרום הובאו בפהמ"ש, וכן בערוך (ר' ערוך השלם זגדס, סגדיס).
94. אלי אלמלתחם – בפהמ"ש לשם: אלא אלמלתחם. מלתחם – ר' דזוי ב, 522א.
95. אלפלאח – בפהמ"ש לשם: יחפר ובמה"ק: יחרת. בערך עדר, כתאב אלצול 507, 8 ביאר ריב"ג אשר במעדר יעדרון: תפלה ותעמר, ואולי פלאח מכאן.
96. בפהמ"ש כתוב: וייבס ויטחן ויעגן ויעמל מנה קרץ... כאן נשמטה המלה ויעגן בביאור עמילן במילון, והשלמתיה. גם בערך עמל, אלמרשד אלכאפי (שי, דיסרט' ח"ב 197): ויעגן.
97. והוכתה במקום שהוכתה, כמו בפהמ"ש לפסחים ג: א. על חילופי ס/ז ר' הערך בסך, להלן עמ' לרקחות ולטבחות לא הובא בפהמ"ש, צוטט בערך טבח, אלמרשד אלכאפי (מהד' טולידאנו 173).
98. בפהמ"ש לשם: פי קצבתי סאקיה תקויס. כאן בביאור: פי קצבתי רגליה.
99. פרד כבאז – ר' פרדילנד 85 פרד.
100. הביאור לפוקסת הועתק מפהמ"ש לשם: לא הועתק ההמשך: והו נוע מן צפר אלשער. על פי הדברים האלה תרגמתי תלוי אלשער: סורקת את השער, מלשון תסרוקת. קאפח תרגם: מקיפה. ר' פקס, בןיהודה 5115א, הע' 4.

קטע של מילון עברי-ערבי מן המאה הי"ד

בצפורניים. וחפיפה¹⁰² שנוכרה היא גירוד ושפשוף ביד. פעוטות (גטין ה:ז)¹⁰³ נערים קטנים. פולמוס (פהמ"ש לסוטה ט:טו)¹⁰⁴ הוא זמנן של מדינות וממלכות, כפי שאמר כפולמוס של אספספנוס (סוטה ט:טו). פולטיקין (תרומות ב:ה)¹⁰⁵ הם אנשים בעלי נכסים, אמידים, החיים חיי רווחה. פרס (אבות א:ג) גמול שאדם גומל למי שאינו בעל זכות עליו. פטקין מכתבים ודפים, ונקראו מקבליהם מקבלי פטקין (נגעים א:ב)¹⁰⁶. פרוזבול (שביעית י:ג)¹⁰⁷ שם מרכב משמות רבים, ומובנו בלשונם תיקון הדבר ותיווך בו. פתוך (נגעים א:ב) הצבע המעורב מלובן ואודם. פיהוק (נדה ט:ח)¹⁰⁸ פיהוק.

האות צד"י

צנית (שבת ו:ו)¹⁰⁹ יבלת. ונקראה בת ארעא (פהמ"ש לשם) בשל מוגלתה המעובה וקשיות גופה. צורף (שבת ח:ד; כלים יז:יז)¹¹⁰ צורף. צרנדה (יומא א:ז)¹¹¹ האצבע, והיא הסמוכה לאגודל, וכך אמרו מאי צרנדה צרתא דדא ומאי היא גודל (פהמ"ש לשם; ערוך צרדה 1 יומא יט:עב). צירן (בכורות ז:ג)¹¹² מי שזוויות עיניו נוזלות תמיד. צימם הוא כל שאזניו קטנות, צימע הוא כל שאזניו דומות לפסוג¹¹³, כלומר נפיחות כספוג.

האות קו"ף

קרתני (דמאי ו:ד) הוא מיוחס אל קריה, וכן אומרים עירוני (ערוך ערן; פהמ"ש לעדיות ב:ה)¹¹⁴ מיוחס אל עיר. קולן של סופרין (פסח' ג:א)¹¹⁵ עיסה שכורכי הספרים מפיקים

101. במשנה נויר ו:ג: ומפספס, ופהמ"ש: אלוך באלאצפאר; פספוס הוא כנראה תרגום הפירוש, והוא לצורך העיול. ור' ספסוף לעיל.
102. חפיפה שנוכרה כאן, כוונתו לחופף לעיל, שביארו: יחך, לאן אסם אלוך באליד חפיפה.
103. אלצביאן אלצגאר הן שתי המלים הראשונות של פהמ"ש לשם; המשכו: מן סתה אעואם אלי סבעה.
104. הביאור הוא עיבוד פהמ"ש לשם, וכן לפרה ח:ט.
105. פולטיקין, בכ"י ששון: פולטיקין. קאפח הביא כמה נסחים: פולטיקין, פולטיקון, פליטיקין, פולטיקוס, פולטיקיס.
106. פטקין, במשנה כר, ונ"א: פתקין.
107. הביאור הועתק מפהמ"ש לכאן, ורק מלת היחס שונתה: ואלתוסט בה, במקום פיה.
108. פיהוק כאן העיול, ובמשנה: מפקת. ר' ספסוף ופספוס, לעיל.
109. סלעה - ר' חזי א, א675; פרידלנדר 58 א סלע.
110. במשנה: וצורפי זהב, תחתית הצורפים - בריבוי.
111. צרנדה - במשנה צרדה, נ"א צרנדה, ובפירוש: צרדה. ר' ערוך צרדה 1: יומא יט:עב. על מסורת הקריאה צרנדה ר' ש' מורג, דברי מבוא למשנה מועד, הו"ל יהודא לוי נחום, עמ' 42, הע' 42, ור': ח' ילון, פרקי לשון, ירושלים (תש"ל), עמ' 346.
112. בפהמ"ש שני ביאורים: וצירן אלדי תדמע עיניה או תסיל אמאקה דאימא - בעל המילון הביא רק את השני.
113. במשנה הנוסח אחר: אי זה הוא הצמע כל שאזניו קטנות, והצמם כל שאזניו דומות לספוג; דומה שבביאור במילון התחלפו שתי ההגדרות של צימם וצימע.
114. ר' להלן, לפסין ארניות, והע' 139.
115. אלמסאפרין - בפהמ"ש אלמספרון, בבניין השני. קאפח העיר, שבכל כתבי יד חימן כתוב אלמסאפרון, וטעות היא, ר' פרידלנדר 56 א ספר.

מאבק הריחיים והם מדביקים בה מה שהם רוצים להדביק. קשר מוכסין (שבת ח: ב) 116 סימן שאנשי המכס כותבים, המסמן שכבר מילא את חובתו, וכינהו קשר כפי שמכנים את הסימנים והצורות שמחשבים בהם את התקופות אלעקד אלרומי. קודד (פהמ"ש לעירובין ה: ד) 117 קוטע, וממנו נגזר מקדדין בהרים (המשנה, שם) 118, כלומר קוטעים את המידה. קורדיאקום (גטין ז: א) מחלה הנגרמת מהתמלאות פנים המוח, והדעת מיטרפת מזה, והוא מין ממני מחלת הנפילה. קדר (תגיגה ג: ה) 119 מוכר קדרות. קודר 120 מנקב. קוליה (חולין ט: ה; טבול יום א: א) כל עצם שיש בה מוח והיא סתומה משני קצותיה נקראת קוליה. קרסול (אהל' א: ט) והריבוי קרסולין (פהמ"ש לשם; חולין ג: ז), הוא קרסול. קרקד (נגעים י: י) הוא החלק העליון בקמרון הראש. קמט (שם ז: א) וריבוי קמטים (שם ו: ח). קמטים הם קפלי הבשר והנקבים. קנונית (ערכין ו: א) קנוניה.

האות רי"ש

רוח רעה (שבת ב: ה) 121 מיני מרה שחורה, כולם. רוכל (שבת ט: ז) 122 סוחר בשמים. רים העין נקרא רים (בכורות ו: ב) 123. רוק (נדה ז: א) 124 רוק.

האות שי"ן

שמש (ברכות ז: א) שרת. שיירה (גטין ו: ה; פהמ"ש לעירובין א: ח) שיירה. תרג' ארחת ישמעאלים (פהמ"ש לשם; בראשית לו: 25). שותף (עירובין ו: ה) שותף. שובט 125 (ערוך כרכד) הוא המכה במוט במסכת, כשהוא מושיט ידו בנול, כדי שייפרדו החוטים. שלחני (עדיות ג: ח; כלים ב: ה) חלפן. שובר 126 (כתובות ט: ז) כתב זיכוי. שקוט כל מקום שכתוב מי שראשו שקוט (בכורות ז: א) הוא מי שצורת ראשו כמי שהניח את היד על החלק העליון של ראשו והנמיכו. שקיפס (שם שם שם) מי שהחלק האחורי של ראשו בולט אל צד העורף. שפיר (שם ג: א; אהל' ז: ו) הוא גוף בשרי מוארך, קרוב לצורת הבלוטות, המתהווה מעודפי הווסת וכל הזרע. ובטהרות כשאמר יצא הראשון מת והשני חי טהור, הראשון חי והשני מת טמא; ר' מאיר אומר בשפיר אחד טמא, בשני שפירין טהור (שם שם שם) 127; אמר שפיר

116. ר' מוכסין, לעיל עמ' 21.

117. קודד - בפהמ"ש כתוב: וקודר פי לגתהם אלקאטע.

118. במשנה כתוב: שמקדדין בהרים, נ"א שמקדדין. קאפח העיר שם: בכל כתבי תימן העתיקים בנוס' המשנה והפירוש ובנוסח היד החוקה מקדדין בודלת כפולה. הביאור במילון: יקטע אלכיל; בפהמ"ש: יקטע אלקיאס.

119. במשנה: הקדר, נ"א: הקדר שהוא מוכר הקדירות. אולי הובא הביאור מכאן, על כל פנים לא פורש בפהמ"ש.

120. הנוסח במשנה: וקודח אללאקב.

121. בפהמ"ש: אלמאלנכוליאת; בכתב היד של המילון נכתבה וי"ו, בטעות: אלמאלוכוליאת.

122. במשנה רוכלין אלעטארון, בריבוי.

123. כאן הוקדם הביאור ובא לפני המונח, ואינו כך בפהמ"ש.

124. אלבצאק. בפהמ"ש: אלבזאק. על חילופי ז/צ ר'.

125. בערוך כרכד כתוב: ושובט על החוטים; ור' ערוך השלם, שם.

126. אלבראה, כביאור לשובר, היא המלה הראשונה מפהמ"ש לשם: הי אלבראה אלתי תתצמן אן ולך אלדין קד ודאה או והבה לה.

127. קאל היא פתיחה למובאה מפהמ"ש, וההמשך מועתק משם.

קטע של מילון עברי-ערבי מן המאה הי"ד

שם הנרתיק שבתוכו הוולד. שייט (כלים ב: ג) 128 שייט. שחול (בכורות ו: ז) 129 מי שנידלדלה רגלו בשל התרופפות העצב.

האות תי"ז

תמיז הוא כל שתמו זיפיו¹³⁰, כלומר מי שנשר שער עפעפיו כולו.

החלק החמישי

על שמות כלי השימוש והמלבושים כולם, על שימושיהם השונים וצורותיהם וחומריותם

האות אל"ף

אסדה (ברכות ד: ו) ספינה קטנה מאוד, שעוברים בה נהרות גדולים ושמה הידוע לאנשים אלמעדיה. אפונדה (שבת י: ג) 131 מיזע, ולובשים אותה מתחת לבגדים כולם כדי שתגן עליהם מפני זיעה ועוד, והיא הידועה בשמה אלגוכאניה; ויש שכותבים אותה פונדה בהשמטת האל"ף, ובה כיסים קטנים ששמים בתוכם, ואחרים, בדרך. אפיפארות (כלאים י: ג) 132 הן הסבכות שעושים מקנים ומקלות, כדי שיטפסו עליהן הגפנים. אסימון (מ"ש א: ב; ב"מ ד: א) 133 מטבע שלא חקקו עליו; נגזר מן סומה (ערוך אסימון) 134. אנטוכי (שבת ג: ד) 135 הוא כלי שמחממים בתוכו מים, והמים במקום אחד בתוכו והאש במקום אחד וזו

128. במשנה: חבית של שייטין, ופהמ"ש: כאביה אלעואמין, בריבוי.

129. מן סכב אסתר כא אלעצב - לא בא בפהמ"ש.

130. ר' לימז, לעיל עמ' 21.

131. במשנה שם: אפונדתו, נ"א פונדתו. בסנה' ג: ח: פונדתו, נ"א אפונדתו. ובלי אל"ף בכלים כט: א: והפונדה, נ"א והפונדא. את פהמ"ש לשם ניתן לתקן עפ"י הביאור במילון. וזה נוסח הפירוש שם (קאפח טהרות רלג): ופונדה אלמערקה והי אלגואניה אללאזקה באלגסם לתמנע אלתיאב אן תפסד באלערק. קאפח תרגם והי אלגואינה: והוא הפנימי. עפ"י הביאור במילון: הי אלמערופה באלגואינה. ברור שהכוונה לשם של בגד. פאניאן, 28 א ביאר: *جوكايبية*: nom d'un vêtement. (ל"מ במהדורות שיצאו עפ"י כתבי יד את המקום הזה). יסכב - בפהמ"ש לשבת י: ג, אפונדתו, כתוב: מערקתה, והו תוב ציק ילבסה אלאנסאן לגסמה ופיה מואצע מכיטה שבה מכאלי יגעל אלאנסאן פיהא כל מא יריד, וילבס מן פוק תובה אלדי יתממי חלוק... וכנראה יסכב הכתוב בביאור מקביל ליגעל שבפירוש המשנה. (ור' פהמ"ש לכלים כז: ו). יסכב צ"ל יזכב: חילופי ז/ס יז במילון; ר' ההערה הבאה. ר' דזוי א 597 *زكب*, ושם *زكيبه* וכן מילון Wehr, 3379 *زكب*.

וגיראה תרגמתי: ואחרים, אם הכוונה שמניחים חפצים בתוכם ובתוך כלים אחרים, ואולי

נשמטו כאן דברים.

132. אלנזאיג כמום אלנסאיג. על חילופי ז/ז ר' בפהמ"ש כתוב: אלנסיגאת.

133. סכה גיר מנקוש, וצ"ל גיר מנקושה. המחבר מסתמך על שני מקומות בפהמ"ש: לבכא מציעא ד: א: וקטאעאת אלפצה אלגיר מנקושה; ולמעשר שני א: ב: הו אלדרהם אלגיר מנקוש.

134. והפירוש שם: כסף שאין עליו צורה.

135. הציור בפהמ"ש לשם.

צורתו:

כאן המים | אפסר (שבת ה: א) הוא החבל שקושרים על פיות הגמלים. אלה (שבת ו: ד)¹³⁷ **כאן האש** מגן, והיא של עץ וצורתה נוטה לעיגול. אנקטמין (שם שם ח)¹³⁸ קבקבי עץ. אלפס (שם ג: ד)¹³⁹ מחבת, ויש כותבים אותו לפס. אנקלי (כלים יב: ב), והריבוי אנקליות (פהמ"ש לשם; תמיד ג: ה) הם וויים כמו ווי סבלים, שנעזרים בהם בעת הנשיאה. אסכלה (זבחים יא: ז) סבכת בשר שצולים עליה את הבשר. אצטלית (יומא ז: א; גטין ז: ה) בגד. תרג' חליפות ושמלות (בראשית מה: 22) אצטלוון דלבושא. אמפליה (כלים כז: ו; שבת טז: ד)¹⁴¹, ויש קוראים אנפליה, הם גרביים שלובשים על הרגל והשוקיים. אירוס (כלים טו: ו)¹⁴² הוא עיגול, כמו כברה, שמתחו עליו קלף מצד אחד; מכים בו בבתי השעשועים; שמו במגרב אלטאר. אנפוריה בכל מקום שאומרים כלי אנפוריה (כ"מ ב: א) בדיני האכרה הם הכלים שכולם שווים, כמו כדי חרס וכדומה, וכשהם חדשים אין בהן משום אכידה (כ"מ כג: עב), מפני שהם בבחינת לא טבעתן עין, וכן פירש התלמוד: כלים חדשים שלא טבעתן העין (שם כד עא)¹⁴³. אוצטרוכיל (כ"ב ד: ג; זבים ד: ב)¹⁴⁴ עץ בצורת ריחיים שמציבים עליו את

136. אפמאם – בפהמ"ש לשם: אפואת. במהד' מרדכי כ"ץ, מסכת שבת ה-ז, בודפשט תרסג: אפמאם. אפמאם במילון פרידלנדר 89 לפיות של מנורת שמן. גם במילון דווי 2 2822 במובן אחר.
137. שכלה מאיל לאת דויר – בפהמ"ש כתוב: תריס שכלה לאלת תלית ואלה לאלת דויר; כך גם במהד' כ"ץ (ר' ההערה הקודמת). אפשר להשלים את החסר בפהמ"ש עפ"י הביאור כאן: תריס שכלה מאיל לאלת תלית ואלה (שכלה מאיל) לאלת דויר. השווה למשל את פהמ"ש לבית בקועו (כלים יג: ג): אלטרף אלמאיל ללדור. אין ספק שבטעות נשמטה המלה מאיל; גם מלית היחס ל' מורה על כך, ומן הראוי לתקן.
138. קבאקב. בפהמ"ש קבאקב, וקאפח תרגם: סנדל של עץ, ביחיד, אבל המשך הדברים ברבים: ולפי שאינם ראויין למשכב ומושב... אינן מקבלין... ואמנם, במהד' כ"ץ (ר' הערה 136) כתוב: קבאקב. ור' אנקטם, אלמרשד אלכאפי (מהד' טולידאנו 28).
139. אלטאגן – בפהמ"ש לעדיות ב: ה: ולפסין ארניות, טואגן בדויה... הי טואגן תעמל מזודגה. ור' אלטאגן בערך לפס אלמרשד אלכאפי (שי, דיסרט' ב 19).
140. הביאור לאצטלית לא הובא מפהמ"ש; לשני המקומות שנזכרו.
141. הביאור משני מקומות בפהמ"ש לכלים כז: ו: אלג'וארב; לשבת טז: ד: וג'ור באן תכון איצא עלי אלטאקין.
142. ורק עליה – מתוך פהמ"ש שהועתק בידי מחבר המילון. קאפח תרגם שם: ועליו קלף. התרגום היה מתאים אילו היה סדר המלים שונה: ועליה ורק. בסדר המלים שלפנינו ורק הוא פועל. ואמנם בכתב היד המלה מנוקדת ורק, הרי"ש בסימן דגש מעליה, ובכסרה מתחתה. פרידלנדר מצטט את הפירוש הזה לאירוס בערך *طور*, כביאור לאלטאר (עמ' 72א). שם נוקדה המלה ורק כשם עצם: וי'ז בפתחה, רי"ש בסכון. במילונו יש ורק בבניין השני (שם, 115ב), והוא מצטט שם פהמ"ש ומבארו: plâtrer, כלומר לטיית. במילון איילון-שנער *وَرَّق* ציפה בנייר (קיר וכו'). נראה שהכוונה כאן: למתוח עליו קלף (עור). אפשר להעזר גם בפהמ"ש לסוטה ט: טו: ואירוס צורה אסטואנה מגופה ירבט עלי אחדי קאעדתהא גלדווצרב, והו נוע מן אלמלאהי אסמה ענדא באלמגרב אלטאר. ור' בדומה לזה בערך ארס (מהדורת טולידאנו 44). אלטאר – ר' פרידלנדר, כנ"ל, ודווי 2, 66ב, *طار*. אלמלאהי שנזכרה בפהמ"ש לסוטה (כנ"ל) הוא ריבוי של כלי הנגינה *طهي*; ר' דווי 2, 554ב.
143. שלא טבעתן העין – בערוך אנפוריא: שלא שבעתן העין. וכאן, בכתב היד טבעתן, פעמיים, וכן בערך אנפר, אלמרשד אלכאפי (מהד' טולידאנו 28, וכן במהדורה השנייה, כ"י ירושלים 8^o1203, עמ' 20).

הריחיים לטחינה, כדי שיהיו מורמים מעל הארץ. אנתקי (ב"ב ה: א) מטען האנייה. אנפלי (שבועות ז: י) ¹⁴⁵ שם כלי ששמים בתוכו כסף. אכוב (ערכין ב: ג) ¹⁴⁶ הקנה הקטן שעל ראש החליל. אכוב (כלים ג: ג) ¹⁴⁷ מקלה שקרקעיתו מנוקבת וקולים בו גרעינים גדולים, כגון פול ואפונה ועוד, כדי שתשלוט בהם האש. אסטגיות (שם ח: ט) כיפות של חרס, ששמים על תנורים, בצורת תנורים בנויים. אוגני כלים (כלים יא: ג) ¹⁴⁸ הצווארים המורכבים עליהם, כגון קומקומים ומזלפים ועוד; ונקרא צוואר הכלי אגן (פהמ"ש לשם) בדימוי לצדי הבאר הנקראים אוגן (עירויין ח: ו) ¹⁵⁰. אוקיאת (כלים יב: ב) ¹⁵¹ משקלות. אקון (כלים יב: ב), וקוראים אותו עקון (פהמ"ש לשם), הוא סל דיג, והיא תיבת עץ ובה ויים, ותולים אותה בים, שייכנסו בתוכה הדגים ולא יוכלו לצאת ממנה. אוזמיל (כלים יג: ה) של חרשים ¹⁵² מוט ברזל שיש לנגרים, שאורכו יותר מזרת, ולו קצה שטוח חד ורוחבו כשתי אצבעות; מחזיקים אותו בשתי הידיים יחד ומגרדים בו מה שרוצים לגרד. תרג' חרכות צורים (פהמ"ש לשם; יהושע ה: 2-3) אוזמילון חריפין. אפרכס (כלים יד: ז) הוא דלי של ריחיים, ועושים אותו על פי רוב מנצרים, חלקו העליון רחב והוא הולך וצר עד שצורתו נעשית כחרוט האסטואנה; זורקים את החטים מחלקו העליון, כשקצהו הצר נתון על עין הריחיים, והחטים זורמות ממנו בעת הטחינה. ארוכות של נחתומין (שם טו: ב) לוחות האופים שעורכים עליהם את הבצק. אפיפורין (שם כד: ז) ¹⁵³ כיסא מתפרק. אנלגין של ספר (שם טז: ז) דפוס של עץ עטום בצורת

144. הביאור לאוצרטוביל הובא משני מקומות בפהמ"ש: לבכא בתרא ד: ג: עוד שבה רחא תנצב עליה אלרחא לאלטחין; לזבים ד: ב: ...כי תרתפע ען אלארץ...

145. אנפלי - במשנה שתי גרסאות: באמפלי, נ"א באונפלי. בפהמ"ש לשם: אלדראהם ואלדנאניר, ובעל המילון הסתפק רק במלה הראשונה.

146. בפהמ"ש לשם: ואכוב קצבה אלמזמאר אעני אלגעבה אלרקיאה אלתי פי ראסה. ואכוב של קנה הי אלקצבה אלצגירה אלתי פי ראס אלמזמאר... בעל המילון הביא כביאור לאכוב את פהמ"ש לאכוב של קנה. סגירה היא צגירה ר'

147. מתוך פהמ"ש לשם הביא בעל המילון את ביאורו לאכוב, ושם הפירוש הוא לאכוב של קלאין, ור' ההערה הקודמת.

ליתמכן מנהא אלנאר - בפהמ"ש כתוב: לי דכל אלנאר מן... אכוב במנחות י: ד: ואכוב היה מנוקב כדי שיהא האור שולט בכולו. יתמכן הוא אפוא תרגום שולט שבמשנה. במשנה כתוב בכולו, כלומר באכוב, וכאן במילון כתוב מנהא; אפשר שהוא מכוון לנקבים שבאכוב, ואפשר שהוא מכוון לגרעינים.

148. במשנה: ומהוגני הכלים, נ"א ומאגני הכלים, ובפהמ"ש: והוגני כלים (וכדומה שם כה: ז). המחבר לא הביא במילונו את הנוסח הוגני כלים.

149. המחבר הביא את הכתוב בפהמ"ש בסדר שונה. רגא אלביר - קאפח תרגם: מעקה. נראה, שהכוונה למעין קירות הבנויים מסביב לפי הבאר, ור' ההערה הבאה.

150. ומתוך אוגנו פורש בפהמ"ש (עירובין ה: ו): פי כרזה אלביר ומא יתצל בהא. קאפח תרגם: בחולית הבור והמחובר לה. פהמ"ש לחולית הבור (שבת יא: ב): כרזה אלביר והכתוב רגא אלביר (ר' ההערה הקודמת) מקביל לכרזה אלביר.

151. אוקיאת - על הניקוד הבבלי כאן ר' במשנה: אונקיות, נ"א אונקליות, בערוך אוקיא; פי' אוקיא בל' ערבי כמו אונקיא. הביאור הובא מפהמ"ש.

152. אוזמיל של חרשים - במשנה שם: אוזמיל בלבד (נ"א והאזמל). של חרשים כנראה מתוך פהמ"ש אלנגארין. בשבת ד: א: ובנסורת של חרשים, ופהמ"ש לשם: נגארין. ענד אלנגארין תרגם קאפח: אצל הנגרים.

153. אפיפורין - במשנה שם: האפיפרין, נ"א האפיפדין. ערוך: אפיפודין.

ספר תורה שנותנים עליו את התיק של ספר תורה, כשעושים לו תיק של עור. אמום (פהמ"ש לשם; כלים כג: א) דפוס; והיה להם דפוס דמוי ראש אדם, שהיו צונפים עליו את המצנפות, ונקרא אמום של פועלי מצנפות (כלים טז: ז) 154. אסל (כלים יז: טז) 155 קורה ששמים על כתפי הסרסורים, ותולים עליה את הדבר שמוכרים. אימה ועימה 156 שווים, והיא הסירה שבתוכה הקנה שהחוט מלופף עליו, ולכן נקרא הפלך עימה, מפני שהפשתן מלופף עליו. אשויה (כלים כא: א) 157 המקל שעליו החוט שרוקמים בו. אפלה (כלים כב: י) כיסא של ברזל ובו מקום לשבת עליו לעשיית הצרכים; שמים אותו בבתי כיסא, ועליו מכסה של עור לכסות בו. אוכף (כלים כג: א; מקוות ט: ה) 158 אוכף, והוא של עץ; שמים אותו על החמור והוא דומה למרדעת וצורתו ידועה, ורוכבים עליו. אוזמיל (כלים כו: י) של אשכפים 159 קנה ברזל שהרצענים חותכים בו את העור וצורתו ידועה ושמו אלמקדה. אסקוטלה (כלים ל: א) הוא גביע והוא מין של קעריות ששמים בו דברי מתיקה, וכבר אמרו אין מוליכין לבית האבל לא בטבלת ולא באקסקוטלה (פהמ"ש לשם; מועד ג: ז). אמרה (ערוך אמר 3) 160 והריבוי אמריות (נגעים יא: י) 161 הם דשים לקישוט ושוליים. אליותות (פרה ג: ח) 162 חתיכות עצים קטנות שמדליקים בהן אש ומכניסים מתחת לעצים הגדולים כדי להדליקם, וכך אמרו בתלמוד (פהמ"ש לשם; ביצה לג: עב): הוה מפשח לן אלואתא. אוד (מכשירין ה: ז) אוד אש.

האות בי"ת

בד (שביעית ח: ו) מסחטת זיתים. בודדה (שם שם שם) 164 הקטנה של בית הבד (שבת א: ט), והיא מסחטה קטנה מאוד. ברית (שם ו: ד) עכסים ששמים על השוקיים. בסך (פסח ה: ה; מנחות ב: א) 165 כלי חרוטי. תרג' כף אחת (במד' ז: 14) 166 בזכא חדא. בית תבלים (כלים

154. אמום של פועלי מצנפות – במשנה: של גודלי מצנפות; ועוד שם: ואמום של עושי סות.
 155. הביאור לאסל הוא עיבוד של פהמ"ש לשם.
 156. אלנוק – ר' פרידלנדר 108א. אלמסרקה – ר' שם 55א. אלרכה – ר' שם 50א, וכן דווי 1 551א.
 157. אלכלאל – בפהמ"ש לשם. (ר' מילון Wehr, 252ב). הרמב"ם תרגם במלה זו את כדכד בפהמ"ש לשבת ח: ו, וכן בפירושו לשם יז: ב. אלדי ירקם בה – קאפח העיר שהכוונה לרקמה שמפתחים בשעת האריגה.
 158. הביאור הובא מפהמ"ש לשני מקומות: כלים כג: א ומקוות ט: ה.
 159. אוזמיל של אשכפים – במשנה רק אוזמיל (הנוסח שם: האזמיל, נ"א האוזמיל, האזמל). ובפהמ"ש: אלסאכפה, ותרגומו אשכפים. ר' לעיל, אוזמיל של חרשים, והע' 152. אפשר שבעל המילון הוסיף את שמות התואר בשני המקומות כדי להבחין בין שניהם. אלמקדה – ר' פרידלנדר 90א.
 160. בערוך מובאות מתענית יא עב ועוד. ר' הערך אמר אלמרשד אלכאפי (מהד' טולידאנו 26).
 161. צנאיף – ר' פרידלנדר 66ב; אלעלאמאת – ר' שם 80א. ר' הערות קאפח לפהמ"ש לנגעים יא: י.
 162. סגירה היא צגירה, ר' הערה 146 לעיל; ור' בערך בודדה להלן תצגיר.
 163. קבץ אלנאר – מעל לצד"י נקודה, בטעות. בפהמ"ש: קבס אלנאר. ר' פרידלנדר 89א, ושם שני הנוסחים.
 164. בודדה, והדל"ת הראשונה מנוקדת בשוא נע. במשנה: לבודדה, נ"א לבנדידה, לבודירה, והיו"ד כנראה סימן לצירי. ואמנם בכ"י ששון: לבוֹדְדָה, ובוֹדְדָה – שלוש פעמים בצירי. (ר' ב"י 485ב: בוֹדְדָה, בשורק וחירק מלא, והערתו לשם).
 165. בסך – במקום בוך. בפהמ"ש: בזיכי, נ"א בזכי. ובפהמ"ש: ואלבוך, עך חילופי ז/ס ר' תרג' כף אחת... – בפהמ"ש הובא התרגום, אבל לפסוק אחר. ר' ההערה הבאה.

קטע של מילון עברי-ערבי מן המאה הי"ד

ב:ח) 167 כלי של חרס או של עץ, מחולק מתחילת עשייתו למרובעים רבים שעושים לגרעינים, כדי שלא יתערבו אלה באלה. בית שקעו של נר (כלים ב:ט) כלי חרס ובו מקומות קעורים לקבוע בהם את הנרות, ונקווה בהם כל שמן הנוזל מפיות הנרות; ושמים אותם על ראשי הפמוטות, כדי שלא תתקלקל הנחושת בשמן. בור ספינה (שם טו:א); שמים בספינות גדולות ברכה של עץ וממלאים אותה במים, כדי שישתו ממנה אנשי הספינה. בטנון (שם שם) 168 כלי מכלי הנגינה, הנקרא קיתארה, ונקרא בטנון מפני שהפורט עליו משעינו אל בטנו בעת הפריטה עליו. בית הכוחל (שם טז:ח) כלי הכוחל, שהכוחל נתון בתוכו. בית החצים (שם שם שם) אשפת חצים. בית הפנוזות (שם שם שם) קופסה של עץ ששמים בה חצים רחבים. תרג' ומחי קבלו (פהמ"ש לשם; יחו' כו:9) ומחת פגזוהי. בפים (כלים יא:ז) כסיס. תרג' וכנו (פהמ"ש לשם; שמות ל:18) כסיסה. בוכריאר (כלים כו:ג) 169 שתי לוחיות של עור שקושרים על הברכיים כדי של תיפצענה בקרקע, ושמים אותן המתגוששים העומדים על ברכיהם. בדיד (שם כט:ז) 170 שם מכוש העשוי לחפור בורות שחופרים סביב שורשי העצים כדי שייקוו בתוכם המים בעת ההשקיה, מפני ששם הכור בדיד והריבוי בדידין (פהמ"ש הנ"ל), ונקרא הכלי על שם הכור. ביצת היוצרון (פרה ה:ו) 171 דרכו של הקדר לחתוך מן הטיט כדורים וליבשם ולסלקם, וכשהוא צריך לעשות הוא לוקח אחד מאותם כדורים הנקראים ביצים (פהמ"ש הנ"ל), שורה אותו ועושה ממנו מה שהוא רוצה; ויש לו קיעור.

האות גימ"ל

גימון (שבת ה:ד) 172 עול קטן ששמים על צוואר העגל כדי שייכנע, והוא גזור מן הלכוף כאגמון (פהמ"ש לשם; ישע' נח:5). גרב (תרומות י:ח) שם כלי שכובשים בו דגים כדי שישתמרו. גינית (שבת כד:ה) קערת זכוכית בדומה לשמשות. גולה (עירו' י:יד) גלגל מים. גלוסקמא (מעילה ו:א) כלי ששמים בתוכו ספרים. גלגילון (עדיות ג:ד) 173 שרוך המכנסיים.

166. בפהמ"ש לפסחים ה:ה הובא תרגום קערותיו בזוהי; ובפהמ"ש למנחות ב:א הובא תרגום כפותיו בזוהי.

167. אניה ומן פכאור או מן עוד – הוספתי מן עפ"י הכתוב בפהמ"ש, ונשמטה בטעות. מן עוד תוספת של בעל המילון, כנראה על סמך המשנה: ... ובית תבלין של עץ.

168. הביאור מפהמ"ש לשם; וסמית כדלך שינה בעל המילון; וסמית בטנון; וכך כתוב בערך בטן, אלמרשד אלכאפי (מהד' טולידאנו 51). בכה"י כתוב וסמיה בה"א, במקום תי"ו. אלא אלגנא שהובא מפהמ"ש תורגם שם ביד קאפח: כלי השיר, וכן בפהמ"ש לנקטמון: עוד אלגנא – כינור השיר. תרגמתי אלא אלגנא: כלי נגינה (טולידאנו תרגם בערך בטן הנ"ל: כלי מכלי הנגינה). תתסמא (כאן, וגם להלן, בביאור ביצת היוצרון) נוקדה התי"ו כאן בפתחה מעליה. בדך כלל משמש הקו בכתב היד לסימן הניקוד הבבלי לתנועת u. על ניקוד בבלי וניקוד סברני בכתבי יד' המבוא שכתב שלמה מורג למשנה, סדר מועד, הר"ל יהודא לוי נחום, חולון תשל"ו, עמ' יז.

169. בפהמ"ש: שבה צפיתין.

170. וסמית – בכתב היד כתוב: וסמיה. ר' ההערה הקודמת.

171. הביאור הועתק מפהמ"ש, וכנראה הושמטו בטעות מן אלטין, והוספתי. פכראני – ר' פרידלנדר 385. ר' הערה 56 לעיל.

172. מחראת תרגם פרידלנדר, 23א: מחרשה. וקאפח תרגמו: עול, וזו היא הכוונה כאן.

173. הביאור לגלגילון מבוסס על פהמ"ש לשם: אלשראבה אלתי תדכל פי אלסרואל אעני אלהמאן... שראבה נשמטה בטעות בכתב היד שלפנינו, והוספתיה. הוספתי גם אלדי.

נגזר מן פתבגול (פהמ"ש לשם; ישע' ג: 24)¹⁷⁴ והוא שאמרו החכמים שהיא מלה מרכבת פתיל גיל, וכך גיל מכנסיים ופתיל חגורה שקושרים בה את המכנסיים. ופירש בסדר טהרות (נגעים יא:יא) נלגילון חגורה שאדם חוגר בה, ואמר אולי הוא יחיד של הגליונים (פהמ"ש לשם; ישע' ג: 23), מפני שגליונים ריבוי. גסטרא (כלים ב: ו) כלי חרס שאין לו ידית ולא בית אחיזה אלא הוא בסיס לכלים, ששמים עליו את הכלים הגדולים המלאים מים, כדי שיקבל את מה שמחלחל מהם. גרוטי (שם יא: ג) והריבוי גרוטאות (ערוך גרט; ע"ז נג: עא) הן גרוטאות. גנונת העני (כלים טז: ז) מגן של פועל, ונגזר מן גנון והציל (פהמ"ש לשם; ישע' לג: 5), והתכוון בו לסוכך שהפועל שם מעל ראשו כשהוא עובד בשמש; על פי רוב עושים אותו מנצרים. עני שם הפועל. אמר יתעלה כי עני הוא (פהמ"ש הנ"ל; דבר' כד: 15). גומדין (כלים כט: א)¹⁷⁵ צעיפים ששמים על הפנים, ונקראו גומדין מפני שעל פי רוב אורכם אמה. תרג' גומד ארכה (פהמ"ש לשם; שופ' ג: 26) גרמידא אורכה. וגרמידה שם האמה בלשון התלמוד; וזה ידוע בדבריהם. גלוסקום (אהל' ט: ד) אמרו סל. גשיש (זבים ג: א)¹⁷⁶ קרשים ששמים על האדמה מתחת ללוחות המיטה כדי שלא יפגמו.

האות דל"ת

דקר (שביעית ה: ו) מכוש שחופרים בו באדמה. דוגמא (שבת י: א)¹⁷⁷ דוגמה, מפני שיש שעושים למטרת דוגמות ודגמים, כדי שיעשה כמותם כל מי שרואה אותם. דרגש (כלים יב: ב) כיסא קטן, וגדול ממנו כסא (שם כב: ד), וגדול ממנו ספסל (שם שם ג; שם ב: ג), וגדולה ממנו מטה (שם שם שם) וגדול ממנה שרפרף (שם כב: ג), ושמותיהם שונים על פי צורותיהם וגודלם וקוטנם. דפתרא (גטין ב: ד)¹⁷⁸ עורות שאינם מעובדים. דליל (ב"ק ב: א)¹⁷⁹ פתיל, והוא חוט כמו פתילי צמר וכדומה. דלפקי (ע"ז ה: ה)¹⁸⁰ שולחן מוארך, ובו מקומות לכלי אוכל ושתייה שמצייבים אותם בהם, וממנו לוקחים ושמים על השולחן והוא נקרא מנקלה. דכוז (כלים ז: ב)¹⁸¹ היו עושים מחרס צורה מרובעת מוארכת, ולה אורך

174. פתיגול צ"ל פתיגיל.

175. גומדין – המ"ם מנוקדת בקמץ. ודלך משהור פי כלאמהם – בפהמ"ש: ודלך כתיר אלדור פי לגה אלתלמוד.

176. תנלכספ – פרידלנדר ביאר (שם 335) להיווק. קאפח תרגם: ישקעו, והעיר שבטעות תורגם יפסידו. בערך גשש, אלמרשד אלכאפי (מהד' טולידאנו 88): ... תמנע נדאוה אלארץ ענהא ויליא תגוץ איצא פי אלתראב, כלומר גם כדי למנוע רטיבות וגם שלא תשקע באדמה.

177. אלמתאל ואלמחאכאת – בפהמ"ש לשם: מתאל וחכאיה; קאפח תרגם חכאיה: ולראוה. מחאכאת – ר' פרידלנדר 28א, המביא את פהמ"ש לדיצת הערביים, ומבאר שמחאכאת היא הצגה (בלשונו Theater Vorstellung). הוא מסתמך על דזי 1, 311א.

178. סלך אלקוק – בפהמ"ש לשם; קאפח תרגם: גלד הקלפים. בד בשבת עט עא: דפתרא דמליח וקמיח ולא עפיץ. בפהמ"ש למגילה ב: ב: דפתרא אלגלד אלדי לס יכמל דכאגה; והוא כנראה פירושו של סלך אלקוק. ור' דפתר אלמרשד אלכאפי (מהד' טול' 101).

179. דלאל בפהמ"ש, וההמשך שם: אי שי כאן מרבוט פי רגלהא. קאפח תרגם: רצועה. במילון פרידלנדר 43 דליל יחיד של דלאל. דזי 1 455 דלאל רק במובן של קווצת שיער.

180. הביאור הובא משני מקומות בפהמ"ש: לע"ז ה: ה, ולכלים כב: א. תגלס מנוקדת בניקוד בבלי. מנקלה – פרידלנדר (111ב) מביא את הפרוש הזה ומתרגם tablette, כלומר לוח, מדף.

181. מסטבה היא מצטבה.

קטע של מילון עברי-ערבי מן המאה הי"ד

ורוחב וגובה, והיא חלולה בתוכה, ופניה העליונים מנוקבים נקבים מועגלים זה מול זה וממלאים אותה בפנים ברמץ חם, ומציבים את הקדרות על אותם הנקבים ומטלטלים אותה כולה, על אשה וקדרותיה; ונקרפה רכון. ודכון ודוכן (פהמ"ש לשם) שווים, מפני שצורתה כצורת הדוכן והיא אצטבה, ומחובר לו משטח שהוא רחב ממנו, ויושבים עליו בעת הבישול, והוא הנקרא הרחב שלו (שם שם שם). דלי של מתכת (פהמ"ש לכלים ד: א) דלי. דקור שלחרש (כלים יד: ג)¹⁸² מפסלת. והנגרים מכנים אותו אלמרבוע, והוא מוט ברזל מרובע, אורכו זרת או בדומה לזה, ולו ידית עץ, וחורטים בו בעץ מה שרוצים לחרוט; ולנגרים יש מהם מינים רבים, קטנים וגדולים. דרדור עגלה (שם טו: א)¹⁸³ חבית של עץ בדומה לכיפה גדולה, ותחתיה עגלה שמושכים, וכך החבית מיטלטלת ממקום אל מקום, והיא מלאה מים. דף של נחתומין (שם שם ב) לוח פשוט שלשים עליו בצק. דפוס של תפילין¹⁸⁴, ויש שכותבין טפוס (כלים טז: ז)¹⁸⁵, היא התבנית. דיוסטר (שם כ: ג) מלה מרכבת מן דו והוא שניים וסטר והוא צד, מן הכתוב (התרגום לשמות לו: 25): ולסטר משכנא¹⁸⁶, ופירוש המלה בעל שני צדדים, והם שני כלים של עץ המחוברים זה אל זה בעת עשייתם רק במסמר ארוך מאוד, והוא כלי מכלי האריגה אצלם. ועל אותו מסמר ארוך היו עורכים את חוטי השתי. דיצת הערביים (כלים כד: א)¹⁸⁷ תריס קטן מאוד הנקרא אלחגפה.

האות ה"א

המין (עירובין י: טו)¹⁸⁸ אזור, והיא חגורה שקושרים על המותניים. תרג' אכנט (פהמ"ש לשם; ויקרא ח: 13) המין.

האות וי"ו

וילון (כלים כ: ז; כד: יג) פרגוד, והוא והריבוי וילאות ואמר ואת הוילאות שבמרחץ (ב"ב ד: ט)¹⁸⁹ והם הסדינים שחוגרים להתכסות בהם במרחצאות.

182. מרבוע – ר' פרידלנדר 46. שלחך ש – הניקוד מתחת ללמ"ד אינו ברור, אבל קרוב לוודאי שהוא סגול. ר' ש' מורג, המבוא לספר מועד, הוצ' י"ל נחום, עמ' כא, והמבוא לנויקון, עמ' 7.

183. שבה קבה כביר – בפהמ"ש לשם: שכל קוב כביר (נ"א: קב). קבה פירושה כיפה, קמרון, אבל התואר כביר אינו מתאים לקבה; מן הראוי לתקן: כבירה, או קוב. במילון פרידלנדר 89

قبو ר' أقباء, ופירושו קמרון, (קאפח תרגם את פהמ"ש הנ"ל: חבית של עץ גדולה כתבנית קליפת הביצה, ואולם כביר לויא של קוב). תנבר – בטעות, בשיכול אותיות, וצ"ל חגרב.

184. דפוס של תפלין – מקורו בהלכות כלים ד: א. במשנה: טפוס של תפלה, ובפהמ"ש לשם: ויקרי דפוס. הביאור מבוסס על פהמ"ש לשם.

185. ר' ההערה הקודמת. ור' טפוס, להלן עמ' .

186. מן קולה ולסטר משכנא – כך כתוב בפהמ"ש לשם, ומחבר המילון העתיק את הדברים אף שאין זו מובאה מן המקרא. בערוך דיוסטר: ...כדכתיב ולסטר חד, וזו מובאה מדניאל ז: 5.

187. סגיר הוא צגיר. מחאכאה – ר' הע' 177, לעיל. חגפה במילון פאניאן 29: מחפאת – plastronnés משורינית.

188. בפהמ"ש כתוב: אלדי ירבט עלי וסטה; וכאן, במילון: אלדי ירבט בה עלי אלוסט.

189. במשנה כתוב: ולא את הוילאות שבמרחץ; במילון בטעות: בית הוילאות שבמרחץ.

האות זי"ן

זמם (תרומות ט: ג) 190 רסן שמניחים על פי הבהמה בעת הדיש, והיא עברית, זממו אל תפק (פהמ"ש לשם; תהלים קמ: 9) 191. זרב במה שאמרו מנעל של זרב אין בו משום כלאים (כלא' ט: ז) 192 הוא מצע תחת כף הרגל, שהולכים בו על הרצפה והמצעים, כלומר נעל שאין לה עקב. זוג (שבת ה: ד) 193 פעמון. תרג' פעמון (שמות כח: 34) 194 זגא. זוג (כלים יג: א) מספריים גדולים, והוא שאמרו עד שינטלו בפני הזוג (נדה ו: יג) 195 זומי לסטרא (כלים יג: ב) 196 כלי ברזל העשוי לצלות עליו בשר; קצהו האחד רשת שטוחה, בדומה לטבלה, ששמים עליה בשר או עופות ומחזיקים אותה במרחק מה מן האש, עד שייצלה מה שעליה. והקצה הוה נקרא כף (פהמ"ש לשם); והקצה השני יש בו מוטות ברזל שלושה, דקים, שתוקעים בהם את הבשר וצולים על האש, ונקרא מזלג (שם שם שם) והוא עברית והמזלג שלש השנים בידו (שמ"א ב: 13). זקים אזיקים, מן הכתוב לאסור מלכיהם בזקים (תהל' קמט 8); וזקים גם ניצוצות אש, אמר: לכו באור אשכם וזיקות בערתם (ישע' נ: 11) ומזה נקראו הזיקוקים, והן הצורות המתהוות באוויר כמו כוכבים ולהם זנבות, זיקים במקום שאמר על הזיקים ועל הזועות (ברכ' ט: ב) 198. זועות רעידות אדמה. רזו האשקלוני (כלים כג: ב) אוכף אשקלוני; תרג' ייחבש (בראשית כב: 3) זוריז, והוא ממיני האוכפים שרוכבים עליהם. זוט 199 במקום שאמר החרם טמא מפני הזוטו (כלים כג: ה) 200 הוא תחתית הרשת, והוא מקום דמוי דלי, שעניו צרות מאוד, וכן זוטו של ים (ערוך זט; ע"ז מג: עא) קרקעית

190. לגאם הוא רסן, מתג; קאפח העיר, כי אללגאם הוא כעין חצי טבעת שמכניסין בפי הבהמה, והזמם הוא כעין כיס של רשת שתולין על פי הבהמה.
אלדוס – בפהמ"ש: אלדוס, נ"א אלדוס (ר' קאפח טהרות קנ, הע' 50).
191. והי עבראנייה – זממו אל תפק – בפהמ"ש לתרומות ט: ג כתוב: מן קולה זממו... במקומות רבים כתב הרמב"ם בפירושו: והי עבראנייה, והמחבר נהג כמותו.
192. זרב – במשנה: זרב, נ"א זרד. כף נוספה בכתב היד בשוליים, וקשה לדעת אם היתה מעל לכ"ף נקודה דיאקריטית אם לאו. בפהמ"ש לשם: פראשה תכון תחת כף אלרגל... וקאפח תרגם: כמין מנעל, ולא תרגם כף אלרגל. טולידאנו תרגם תחת אלכף, בערך זרב אלמרשד אלכאפי (117): תחת הסנדל. בכ"י ירושלים 4⁰874, 96 כתוב: שרח אלמשנה פראשה תכון תחת אלכף ימשי בהא ענד מא יקלע אלכף. ופירוש אחר שם: וקיל פיה אנה אלכפאף אלתי תלבסהא אלגנאד, (כך בלי נקודה דיאקריטית). במילונים אכפאף, רבים של כף (ר' למשל אילון-שנער 95ב). על הכתוב בפהמ"ש הוסיף בעל המילון: נעל ליס לה עקב. ר' הערה 212 להלן.
193. גרץ – בפהמ"ש לנזיר ו: ב: אלגרס.
194. התרגום לא הובא בפהמ"ש, ולא בערוך. נזכר בערך זוג, אלמרשד אלכאפי (מהד' טולידאנו 119).
195. במשנה כתוב: כדי שיהיו נטלות בזוג.
196. ידכל אללחם פיהא הוא העתק מפהמ"ש לשם. וקאפח תרגם: מכניסין בהן את הבשר, והתרגום מדויק. ואולם הכוונה, שנועצים את שיני המזלג בבשר.
והמזלג שלש השנים בידו – בערך זום, אלמרשד אלכאפי (מהד' טולידאנו 121).
197. יתסמא כף – בפהמ"ש לשם: כפה.
198. ואמא זועות פהי אלזלאזל – איננו כתוב בפהמ"ש לשם. בערך זיע באלמרשד אלכאפי (מהד' טולידאנו 123) כתוב: וזועות אלזלאזל אלדי תהז אלארץ.
199. זוט – לא מצאתי צורה זו אלא כעיל במילון אלמרשד אלכאפי (מהד' טולידאנו 120), וכנראה הובאה משם: בתוך הערך זוט, וגם בערך חרם (שם 168) כתוב: וזוטו הו... (ר' ההערה הבאה).
200. במשנה כתוב: מפני הזוטו; ובפהמ"ש: וזוטו הו...

קטע של מילון עברי-ערבי מן המאה הי"ד

הים. זון (כלים כו: ג) חגור, והוא של עור, וצורתו ידועה, וקושרים אותו כמו חגורה, ומן המובן הזה והזונות רחצו (פהמ"ש לשם; מלא כב: 38).

האות ח"ת

חביונות (כלים ב: ב)²⁰¹ הן הקטנה של הבית (פהמ"ש לשם) ופירושן חביות קטנות. חמיטה (מעש' א: א)²⁰² כלי שיוצקים בתוכו אוכל, כמו תמחוי (פהמ"ש לשם; כלים טז: א)²⁰³. חליל (שמ"א י: 5; כלים יא: ו) חליל. חטם (שבת ה: א) לוחיות ברזל שקושרים על לחיי הנאקה. חף (שם ח: ו) והריבוי חפין (כלים יג: ח)²⁰⁴, הוא שן משיני מפתח עץ. חפת חלוקו (שבת י: ג) דשי צווארון בגדו. חמילה (נדרים ז: ג)²⁰⁵ כסות שהיו אנשים עושים בשעתם בתכלית העובי והגסות, שאיש מסתיר בה את ראשו מפני הגשם. חפיסה (גטין ג: ג) נרתיק ששמים בתוכו שטרות. חצבים גדולים (כלים ב: ב) כדים גדולים של חרס. חדוד (שם שם ה) ידית בדומה לשפופרת קנה היוצאת מגב המכסים, ומרימים אותם בה. חצר הכירה (שם ז: ג) מקום בנוי מול פי הכירה והוא מעין חצר ולכן נקרא חצר. חרחור (שם יג: ג)²⁰⁶ שם לכל מין ממיני הרמחים. וקצהו החלול, שקצה הרומח נכנס בתוכו, נקרא קוף (פהמ"ש לשם; ערוך קץ 8), מפני שכל עין נקראת קוף (כלים יד: ב). חזינה (כלים יב: ד)²⁰⁷ סיכה. חמור של נפחים (שם שם ג)²⁰⁸ הוא ברזל בצורת קורה שמרכיבים בעץ, והאומן רוכב על קצהו ומכה על הקצה אחר, ומכים עליו רק כלי נחושת שיש להם שוליים גבוהים גובה רב מן האדמה. ואומני הנחושת מכנים את הכלי הזה אללקרב. חפינה (שם טז: ה) כלי גדול מאוד דמוי בית, שעושים מנצרים על פי רוב, וממלאים אותו חטים, כשרוצים לשמרן; תרג' נהרסו ממגורות (פהמ"ש לשם; יואל א: 17) אפחיתו חוסניא. חותל של תמרים (ערוך חתל)²⁰⁹ עטיפה של

201. תסגיר היא תצגיר. בפהמ"ש כתוב: ותרגומה; ובמילון: ושרחא.

202. הביאור הוא קיצור ועיבוד של פהמ"ש לשם: וחמיטה ותמחוי אסמא לאנאוע מן אלאואני אלתי יצב פיהא אלטעאם והו סכן. ור' ההערה הבאה.

203. בפהמ"ש לשם בואר תמחוי לא כפי שבואר בפהמ"ש למעשרות (ר' ההערה הקודמת); וכתוב כך: ותמחוי אסם אלאניה אלתי יוכל פיהא.

204. בפהמ"ש לשם: אסנאן אלמפאתית.

205. מן אלגלץ ואלכשאנה - בפהמ"ש כתוב רק: מן אלכשאנה.

206. הביאור כאן הוא כנוסח הפהמ"ש במה"ק. ר' הערתו של קאפח (טהרות קכט, הע' 12) בסוף מסתיים הביאור כאן: יתסמא קוף לאן כל עין תסמא קיף! (בפהמ"ש מה"ק: יתסמי קופו). ור' חרף אלקיף לעיל, סוף החלק השלישי, וכן אולי הכתיב מרמו על הגיית השורק שבקוף כצירה.

207. במשנה כתוב חזינה, נ"א חזינא. הערך כאן בפרק האות ח"ת, אבל המלה כתובה בטעות בה"א בראשה (ובאותיות גדולות ומפוזרות, כראשי הפרקים בכל אות ואות). דבוס - ר' פרידלנדר, 40 א דיס .

208. בפהמ"ש כתוב: חמור של נפחים חמאר אלחדאדין, והו חדיד עלי שכל כשבה... במילון הושמטו הדברים שצינו בקו; השלמתי שכל, ותרגמתי. כמו כן נוספו כאן, אחרי ארתפאעא כתירא, המלים מן אלארץ.

לקרב - פרידלנדר (ע"י 103 ב) הביא את פהמ"ש לכאן, לא פירש את המלה, והביע השערה שהקריאה אינה ודאית. תנחום הירושלמי הביא פהמ"ש בערך תמר (מהד' טולידאנו 152; טולידאנו לא תרגם את המלה). לא מצאתי את המלה במילונים אחרים.

209. דוכלה - פרידלנדר (41 א) מביא גם את ניקוד המלה: **دَوْحَلَه** (בדגש, ובלי דגש) ואת ביאורה .

ענפי דקלים או נצרים ופדומה, והיא כמו כלי ששמים בו פירות לחים בעת המכירה, כדי שילא יטנפו את היד, כמו אותם שמוכרים בהם תמרים במצרים, שמכנים אותם אלדוכלה; וחזתל נגזר מן הכתוב והחזתל לו חתלת (פהמ"ש לשם; יחו' טז:4). חיסום (כלים טז:ז) מחסום שקושרים על פי הבהמות, כדי שלא יאכלו את החטים; והן אשר אסר עלינו יתעלה ואמר לא תחסום שור כדושו (דבר' כה:4). חבק של חמור (כלים יט:ג)211 הוא חגורה שחוגרים בה את החמור מעל המרדעת כדי שתהיה יציבה על גבו; רוחבו כטפח ואורכו יותר משיעור זה, ובקצותיו שתי רצועות שמחברים בהן את החבילות. חלוק (שם כט:א) היא הכתונת הידועה. חבט של סנדל (מקואות י:ג)212 לולאת הסנדל. חוטמו של סנדל (כלים כו:ד)213 הוא המקום שאצבעות הרגל נכנסות בתוכו.

האות טי"ת

טפוס (כלים טז:ז) תבנית, וכבר נזכר בדפוס214. טוטפת (שבת ו:א)215 רצועה שקושרים על המצח מאוזן אל אוזן. טופיח (שם יז:ו)216 כלי חרס, והרבים טפיחין, במקום שאמר שקננו בטפיחים (ערוך טפיח)217 והם גיגיות וקערות. טרמיטר (סנהדרין ח:ב) היא חצי מנה (פהמ"ש לשם)218, כלומר חמשים זוז (פאה ח:ט)219. טני (עדות ג:ט)220 כלי המחזיק חצי סאה, עשוי ברזל או נחושת, ואנשי החצרות והבתים משתמשים בו לבישול נוזלים, והרופאים שמים בו משחות. טבלה (כלים ב:ג)221 לוח פשוט נקרא טבלה (שם שם שם)222. טפי הוא שם מקוצר, ובשלמות הוא טפיח223, והוא כלי חרס ששוליו מחודדים, ושמו הידוע

210. ר' זמס לעיל, עמ' 30, והע' 190.
 211. במשנה כתוב: כדי לעשותו חבק לחמור; ומחבר המילון הביא כעיוול: חבק של חמור.
 212. ערא אלכף – בלי נקודה דיאקריטית מעל לכ"ף. כך גם בערך חבט, אלמרשד אלכאפי, מהדורה ראשונה, כ"י ירושלים 4 874, עמ' 98, ערי אלאכפאף. בפהמ"ש, מהד' קאפח, ערי אלאכפאף, בלי נקודה. אבל במהד' דירנבורג: ערי אלאכפאף, בנקודה מעליה. ר' הע' 192 לעיל.
 213. במשנה כתוב: סנדל... ניטל חוטמו. ומכאן העיוול: חוטמו של סנדל.
 214. טפוס – ר' דפוס לעיל עמ' 29, והע' 184, 185.
 215. בפהמ"ש מהד' קאפח: מן אלאין לאלאין, וכן במהד' יונה זימאן, ברלין תרמ"ב, עמ' 20. כאן בכתב היד: מן אלאין אלי אלאין.
 216. בפהמ"ש: וטפיח קדח צגיר.
 217. והביאור בערוך, טפיח: שהן כלי חרס הבנויים בכותלים לקנן בהן העופות, ושם המובאה מחולין קלט עב: צפורים שקננו בטפיחים. ור' גם הערך טפת, אלמרשד אלכאפי (מהד' טולידאנו 183).
 218. חצי מנה – בפהמ"ש לפאה ח:ה: ופרס הו נצף אלשי, ויריד בה הנא נצף מנה.
 219. חמשים זוז – בפהמ"ש: כמסין דרהמא.
 220 טני – בכתב היד של המילון כתוב בטעות ט. תודתי נתונה לפרופסור אברמסון, שהפנה אותי אל טני. הביאור לטני מבוסס על פהמ"ש לשם; ואולם אין הדברים ברורים. בביאור במילון הושמטו בטעות הדברים על המכסה, גטא, ועל כן אין הדברים מתקשרים: ...תעמל מן חדיד איצא או מן נחאס. בפהמ"ש כתוב: ... תעמל מן חדיד או נחאס ולהא גטא מן חדיד איצא או מן נחאס...
 221. בפהמ"ש כתוב רק: לוח בסיט. וכאן במילון: וכל לוח בסיט יסמי טבלה.
 222. בפהמ"ש: והו אסס מרכם, (וכן במהד' דירנבורג: מרכם) ובכתב היד כתוב, בשיכול אותיות: מכרום. קאדוס – ר' פרידלנדר 90א.
 223. ר' טפיח לעיל, והערה 216 לשם.

קטע של מילון עברי-ערבי מן המאה הי"ד

אלקאדוס. טיטרוס (כלים ב:ו)²²⁴ כלי חרס שקרקעיתו רחבה, ולו צוואר צר מוארך דק מאוד, ובתחתית הכלי נקבים, וכשממלאים את הכלי מים ומניחים את היד על ראש הצוואר הדק, נמנע מן האוויר מלהיכנס אל תוך הכלי ואין המים נוזלים מאותם הנקבים, וכאשר מסירים את האצבע המים נוזלים מתחתיתו, ונקרא סארקה אלמא. טפי כלי לשמן, שפיו צר מאוד, ואין נוזל ממנו אלא טיפה טיפה ולכן נקרא טפי, מפני ששם הטיפה טפה (פהמ"ש לשם: אבות ב:ח, טהרות ג:א). טירת התנור (כלים ה:ג) הוא מקום בנוי מוקף קירות, ששמים לפני התנור, ומניחים בו את הלחם בעת הוצאתו מן התנור, והוא דומה לטירה. טס (שם יג:ח), והריבוי טסין (שם יא:ג), הם לוחות דקים של כל המתכות. טונס מחלק, והוא מוט ברזל שמחליקים בו את העץ, וזה במקום שאמרו להטיח כטונס (ערוך טנס 1). טרסקל (כלים כב:י)²²⁵ טס. טפיטן של סוס (שם כג:ב) אוקף הסוס. טרטין (שם כט:א)²²⁶ צעיף. טלית (שם שם ב) לבוש, והריבוי טליות (זבים ד:ה). טרבבל (פרה יב:י)²²⁷ כלי של עץ דמוי עז, שדשים בו חטים, והיה

224. מחדדה אלקאע - ר' פרידלנדר 96א. סארקה אלמא - ר' שם 55א, ופירש אותו: Wassersprenger, עפ"י פהמ"ש לכאן. דירנבורג תרגם: מזה המים.
225. אלטבק הוא קיצור פהמ"ש: טבק ולה גשא מן גלד וחואשיה מן גלד איצא מתצלה...
226. טרטין - הנוסח במשנה: והטרטין, וכן במהד' דירנבורג.
227. הביאור למטה של טרבבל נקטע בעמוד האחרון במלה אלקמת, ובגליון רשום וכאנה; הדברים הועתקו מפהמ"ש לשם, ואפשר לתקן ולהשלים משם: ומטה של טרבבל אלה מן עוד שבה ענו ידרס בה אלקמת, וכאנת אלה מפצלה תתרכב בעץ אגזאהא פי בעץ. ותרגומו: והי כלי של פרקים שחלקיו מורכבים זה בזה.